

Kovács Lajos

Az oktatás korszerűsítésének fő tendenciái

Zala megyében

(1970-es évek)

Bölcsészdoktori disszertáció

1977.

A disszertáció szerkezete

Bevezetés

- I. A Zala megyei oktatás-korszerűsítési koncepció kialakulása
- II. A zalai oktatási korszerűsítés célrendszere
- III. Az oktatási korszerűsítés eszközrendszere
- IV. Tendenciák és következtetések

Az 1965 és napjaink közötti időszak a szocialista országokban az oktatáskorszerűsítési törekvések kialakulásának és kibontakozásának kora. Az NDK-ban (1965), a Szovjetunióban (1971), Romániában (1973), Lengyelországban (1974) egyaránt az iskola reformjával foglalkoznak. Oka a társadalmi, gazdasági viszonyok megváltozásában keresendő. Az európai szocialista országok zömében ebben a történelmi periódusban történt meg az extenzív gazdaságfejlesztésről az intenzívre való áttérés, és fejeződött be a szocialista társadalom alapjainak lerakása. Gyakorlati kérdéssé vált a tudományos-műszaki forradalom végrehajtása, a fejlett szocialista társadalom nevelési-oktatási megalapozása. Ez az oktatás "történelmi formaváltását" kényszerítette ki.

Hazánkban is hasonló folyamat zajlik le. A 60-as évek végére az extenzív iparfejlesztés, a mezőgazdaság nagyüzemi szocialista átszervezése, a szocializmus alapjainak lerakása lezárult. A megtett utat a XI. pártkongresszus összegezte. Tudatosította az új történelmi célokat is. Ezek: iparilag fejlett ország, fejlett szocialista társadalom, és az életmód forradalma.

A nevelési-oktatási törekvések alakulása e történelmi folyamat tükröire. A 60-as évek végén az oktatási rendszer belső feszültségei kiütköztek. Ellentmondásai és a kibontakozás lehetőségei a 70-es évek elején -a kritikai felülvizsgálat során- tudatosultak. A megoldási tendenciák az 1972-es oktatáspolitikai határozatban és az azt követő intézkedésekben bontakoztak ki, és az 1980-ig előkészített tantervi reformban realizálódnak.

A dolgozatban ezt az időszakot vizsgálom egy olyan közegben, ahol az eredmények és a problémák, illetve a gyakorlati megvalósulás tendenciái közvetlenül feltárhatók. Ez a keret -jelenlegi oktatási rendszerünkben- a középszint, a megye. A választást két lényeges körülmény indokolta. Az egyik: a tanács törvény az alsó- és a középfokú oktatási intézményeket a tanácsok hatáskörébe utalta, így a leglényegesebb oktatáspolitikai törekvések tanácsi keretek között valósulnak meg. Másrészt: ez a körülmény lehetővé tette az egyes megyékre jellemző területi oktatáspolitikai kialakulását, amely az oktatásügy általános fejlődését sajátosan tükrözi.

A dolgozat az országosan általánosnak és a helyileg sajátosnak ezt a kapcsolatát igyekszik feltárni Zala megye oktatási ügyének 1970 és 1980 közötti alakulásában.

A vizsgálódás fő területe a megyei művelődésügyi vezetés (a tanácsi testület és a szakigazgatási szerv) tevékenysége, amely főként határozatokban, rendeletekben, utasításokban, beruházásokban és szervezeti megoldásokban realizálódik. A dolgozatban azt az utat kísérem végig, amely az oktatáspolitikai és pedagógiai problémák felismerésétől és a célok megfogalmazásától -az irányítási és igazgatási tevékenységen keresztül- az intézményes megoldásokig, és a szervezeti keretek kialakításáig vezet. E folyamat jellegét az szabja meg, hogy céljai politikaiak és pedagógiaiak; eszközei állam- és tanügyigazgatásiak, megoldásai pedig főként szervezeti és intézményesített jellegűek. Ezért a dolgozatban a megyei oktatáskörszervezési törekvésekről a rendszerét (az elérendő oktatáspolitikai és pedagógiai célokat), eszközkörszervezését (a megvalósításukhoz vezető intézkedéseket

és szervezeti formákat) és hatékonyságát (az iskoláztatási és pedagógiai eredményeket) vizsgálom. A korszerűsítés fogalmát a szó legegyszerűbb értelmében használom; az oktatás eszközeinek és szervezetének a változó célokhoz és feltételekhez való állandó, célszerű és hatékony alakítását jelenti.

A megyei oktatásirányítási tevékenység igen összetett. Nem csak az oktatási intézmények politikai, pedagógiai irányításának, szervezésének és ellenőrzésének feladatrendszerét foglalja magában, hanem a vele kapcsolatos hatósági, építési és fenntartási kötelezettségeket is. Ezek a szerteágazó területek és tevékenységek a gyakorlatban egymásba folynak és egy-egyes egészet alkotnak. Minden elemérek és összefüggésének feltárására nincs mód. Ezért a dolgózatban csak a fő tendenciák feltárására vállalkozhattam.

A megyei oktatáskorszerűsítési törekvések elvi alapjául a pedagógiai tudományok néhány markáns képviselőjének elméleti alapvetései szolgáltak, a pedagógiai és államigazgatási szak-sajtóban megjelent cikkek, az MTA Pedagógiai Kutató Csoportjának egyes közleményei, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum néhány kiadványa, az MTA Szociológiai Intézete és az Egyetemi Számítóközpont különböző elemzései adtak ösztönzést. Ezeket a felhasznált művek jegyzékében sorolom fel.

A Zala megyei helyzetképet és tendenciákat főként a megyei tanács előterjesztései és határozatai, illetve a megyei művelődésügyi osztály dokumentumai alapján dolgoztam fel. Ezek pontos megjelölését a jegyzetek és a zalai oktatásügyről szóló írások bibliográfiája tartalmazza, néhány pedig a mellékletek között szerepel.

I.

A Zala megyei oktatáskorszerűsítési koncepció kialakulása

1. A megyei oktatáskorszerűsítés feltételei

A Zala megyei oktatás korszerűsítésére irányuló törekvések lehetőségeit és irányát alapvető módon befolyásolták azok a földrajzi, történelmi, gazdasági, társadalmi körülmények és tendenciák, amelyek a megye arculatát és fejlődését a hetvenes években meghatározták.

E táj alapvető jellegzetessége a tagoltság; az "ezer domb és völgy, a száz patak földje". Rajta szórt, aprófalvas települési rendszer alakult ki. A 260 ezer főt meghaladó lakosság két városban és 242 községben él. Ezek közül 110 falu lélek - száma alig éri el vagy haladja meg az ötszázat. A kedvezőtlen települési helyzet felszámolására a hetvenes évek elejétől tudatos településfejlesztési tervet készített a megye tanácsa. Ezek alapján került sor a termelőszövetkezetek összevonására és a körzeti közös tanácsok megszervezésére, amelyek -nemegyszer- 7-10 település lakosságát is magukban foglalják. (1)

A megye hagyományosan elmaradott mezőgazdasági terület volt. Az egész lakosság részére a megélhetést sem biztosította. A hatvanas években elkezdődött, a hetvenes évek elejére kibon-

takozott a terület gyors és intenzív iparosítása. 1975-re a megye az iparilag közepesen fejlettek sorába emelkedett. Az elmúlt másfél évtized alatt rohamosan nőtt az iparban foglalkoztatottak száma, csökkent a mezőgazdaságból élő lakosság, és a hetvenes évek közepére -a nők munkába állításával- kimerültek a megye munkaerőtartalékai is. (2)

A rohamos ipari fejlődés egyre növekvő ütemű urbanizálódással járt; Zalaegerszeg lakossága másfél évtized alatt megháromszorozódott; Nagykanizsáé megduplázódott. Emellett huszezer főlé emelkedett az ipari központokba bejáró munkások száma; az apró falvak lakossága pedig csökkent és elöregedett. A megye alapvető jellegzetessége tehát, hogy a népesség nagy tömegei nemcsak foglalkozást, hanem életformát is váltottak, és egy új életmód vonzásába kerültek. (3)

A táj és a történelem jegyeit viselte magán a megye oktatása is. Igen alacsony fejlettségi fokon voltak az óvodák. A szórt települési rendszernek megfelelően szétaprózott volt az iskolahálózat; igen magas az osztatlan és részben-osztott iskolák száma, gyenge az oktatás színvonala. A hatvanas években jelentékenyen bővült a középiskolai hálózat, de az országos átlag alatt maradt a teljesítőképessége. A megye nevelőtársadalma gyorsan töltődött fel, ennek ellenére magas volt a képesítés nélkül tanítók aránya. A gyorsabb kibontakozást az is gátolta, hogy a művelődésügyi vezetés elvesztette a dinamizmusát és kiváráásra rendezkedett be. (4)

A gazdaság gyors és intenzív fejlődése, a lakosság átrétege-

zódése, a rohamos urbanizálódás a hetvenes évek elejére az oktatásiüggyel szemben is feszítő igényeket teremtett. Halaszthatatlan feladatként vetette fel az óvodai hálózat fejlesztését, az általános iskolák körzetesítését és oktatási szonvonaluk javítását, a szak-
képzés kiszélesítését, a diákszociális feltételek javítását és az oktatásirányítás korszerűsítését.

1969-ben a megyei tanács vezetése döntő lépésre szánta el magát. Átszervezte a megyei és járási művelődésügyi osztályok vezetését, megújította állományukat; és 1970. januárjában a tanács elé terjesztette az oktatás helyzetéről és fejlesztéséről szóló elemzést. A tanácsi helyzetértékelésnek három lényeges pontja volt:

- A megye oktatásiügye lemaradt az országos és a megye egyéb ágazatainak fejlődése mögött.
- A megye fejlődésének általános üteme és az oktatásban mutatkozó országos erjedés kedvező lehetőségeket teremt; és megvalósítható az oktatásiügy, korszerűsítésnek egy - a zalai sajátosságokhoz alkalmazkodó - útja.
- Alapja a megye átfogó oktatáskorszerűsítési koncepciójának kidolgozása lehet, amelynek egyes részleteit a végrehajtó bizottságnak menet közben kell majd pontosítania. (5)

A tanács határozata alapján a végrehajtó bizottság -a művelődésügyi osztály előterjesztésében- még ez évben elfogadta a közok-

tatás megyei korszerűsítésének tervét. Egyuttal határozatot hozott arra is, hogy az egyes részterületek áttekintésére módszeresen visszatér. Az intézkedési terv a hetvenes évekre a következő feladatok megoldását írta elő:

1. A fő tartalmi célkitűzés: az iskolák oktató és nevelő munkájának intenzív fejlesztése, ezen belül az óvodáztatás, a felsőfokra felkészítés és a szakmai képzés színvonalának jelentős emelése.
 2. A feladat megoldásához biztosítani kell a szükséges pedagógusállományt és meg kell őket nyerni e céloknak.
 3. Intézmények építésével és felszerelésük fejlesztésével fel kell számolni az országoshoz képest nagyfoku elmaradottságot. Ennek érdekében erőltetett ütemű óvodaépítést, vidéken és a városi lakótelepeken iskolafejlesztést, és a felszerelés gyors növelését kell megvalósítani.
 4. Az oktatásfejlesztési koncepció kidolgozása mellett javítani kell a művelődésirányítás színvonalát (6)
2. Az oktatáskorszerűsítési program részletes kidolgozása

Az 1970-es megyei tanácsi határozat és intézkedési terv elsősorban a korszerűsítés és fejlesztés fő irányait jelölte

ki, és a hatékony cselekvés eszközrendszerének kialakítását szabta meg feladatul. A Művelődésügyi Minisztérium 1971-ben a megyében átfogó vizsgálatokat folytatott. Tapasztalatait értékelő elemzésben foglalta össze, és azt a végrehajtó bizottság is megtárgyalta. Egyetértett a kialakult megyei tendenciákkal és azok következetes megvalósítását javasolta. Állásfoglalása megnövelte a megyei művelődésügyi vezetés biztonságát és kezdeményezőkézségét, fokozta a tanácsi vezetés elkötelezettségét. (7)

Az eltelt idő szükségessé tette a nevelési és oktatási célok pontosabb körvonalazását és a megvalósítás részleteinek kidolgozását. Erre alkalmat az MSZMP KB közoktatáspolitikai határozatának megjelenése adott. Végrehajtására az MSZMP Zala megyei Bizottsága 1972 októberében hozott határozatot. (8) A megyei művelődésügyi osztály ennek alapján dolgozta ki a tanács intézkedési tervét, amelyet a végrehajtó bizottság 1973 tavaszán fogadott el. (9) Az intézkedési terv részletesen meghatározta a főbb megyei oktatáspolitikai célkitűzéseket, illetve a megvalósításukhoz vezető utakat és módszereket. A célrendszer jól kitapinthatóan négy fő törekvést foglalt magában:

1. Az alapvető cél: az iskolai nevelő és oktató munka további korszerűsítése a nevelői és tanulóeszmények újraértelmezése, az állampolgári felkészítés szélesítése és az iskola társadalmi nyitottságának fejlesztése útján.
2. Biztosítani kell a megyében a tankötelezettség megvalósulását minden iskoláskorú gyermek számára. Ehhez nem elégségesek egyes intézkedések, hanem átfogó in-

tézkedési rendszer szükséges, amely magában foglalja az általános iskolai oktatás korszerűsítésének anyagi, tárgyi, személyi feltételeit, a pedagógiai eszközöket, a lemorzsolódás érdemi csökkentését, a speciális ellátást igénylő gyerekek oktatásának és nevelésének a megoldását.

3. Hosszutávú feladat a középfoku iskoláztatás általánossá tételének előkészítése. Kihasználva a demográfiai mélypontot, a lehető legtávolabb kell eljutni megvalósításában a középfoku oktatás kiterjesztése, a szakképzés növelése és a felnőttoktatás bővítése útján. A középfoku iskolarendszert a termelés változó igényeihez kell alakítani.
4. Minden iskolai fokon meg kell valósítani a tehetségesek gondozását, a speciális adottságok kifejlesztését, és ezen belül külön gondoskodni kell a fizikai dolgozók gyermekeinek a támogatásáról.

Ez a koncepció vált a megyei célrendszer alapjává.

Az előterjesztés magába foglalta az eszközrendszer leglényesebb elemeit is. Ezek a következők:

1. A pedagógustársadalom megbízható tájékoztatása, továbbképzése, alkotó erői felszabadítása és ösztönzése.

2. A pontos helyzetismeret és a megbízható információáramlás, amelynek kulcsa a felügyeleti tevékenység.
3. A célok egységes értelmezése és a feladatok alkotó módon való végrehajtása, amelynek alapja a hatékony intézményirányítás.
4. A tárgyi feltételek célszerű és gyors fejlesztése, amely csak a tanácsok hatékony orientálása útján valósítható meg.

A két alapdokumentum kidolgozása mellett a végrehajtó bizottság a művelődésügyi osztály előterjesztésében módszeresen tért vissza az egyes résztérületek helyzetének elemzésére és határolásokat hozott fejlesztésükre. Ennek során foglalkozott a következő fő témákkal: (10)

- az oktatási intézmények irányításának és felügyeletének korszerűsítése,
- a pedagógusok élet és munkakörülményei és azok javítása,
- az óvodák helyzete és fejlesztése,

- az általános iskolák helyzete, fejlesztése és felszerelése,
- a középiskolák helyzete és fejlesztése,
- a szakmunkásképzés alakulása és korszerűsítése,
- a gyermekvédelmi intézmények helyzete és fejlesztése,
- a diákszociális ellátás helyzete és fejlesztése,
- az oktatási intézmények gazdálkodása és szervezetének korszerűsítése,
- az iskolai sport és testnevelés helyzete és fejlesztési feladatai,
- az oktatáspolitikai határozat időarányos végrehajtása.

A fentiek következtében a megyei tanácsnak és a művelődésügyi osztálynak 1980-ig átfogó és részleteiben is kidolgozott oktatás-korszerűsítési program áll rendelkezésére. Ez a hatékony munka alapja és feltétele.

A következőkben a cél- és az eszközrendszer egyes elemeinek érvényesülését vizsgálom.

II.

A zalai oktatáskorszerűsítés célrendszere

1. Az iskola nevelő funkciójának erősítése

Az oktatáspolitikai határozat és a pártkongresszus állásfoglalása egyaránt az iskolai nevelőmunka fejlesztését követelte. A főhatósági intézkedések is ebbe az irányba hatottak. (11) A vezetői, és nevelői gondolkodásban, és a mindennapi gyakorlatban nagyobb arányu erjedést és változást idéztek elő. E folyamat egésze ebben az összefüggésben nem tekinthető át. Ezért én csak a legmarkánsabb megyei tendenciák felvázolására vállalkozom.

A megyei művelődésügyi vezetés úgy ítélte meg, hogy legfontosabb feladatai az állampolgári és a testi nevelés fejlesztésében adódnak, az iskola és a szülői ház kapcsolatainak újrendezésében kell cselekednie. Erre sarkallták azok a társadalmi tendenciák is, amelyek a mindennapi gyakorlatban kialakultak és fel-erősödtek.

a/ Az állampolgári nevelés fejlesztése

Az ország párt és állami vezetése a 70-es években egyre hatásosabb erőfeszítéseket tett a szocialista demokrácia kibontakoztatására. Ezzel párhuzamosan növekedett a középfoku beiskolázás aránya, és a gyerekek szinte teljes számban iskolai keretek között jutnak el a felnőttkor küszöbére. Ez a két tendencia elemi erővel vetette fel és kívánta meg az állampolgári nevelés feladatainak iskolai keretek között való megoldását. A

művelődésügyi osztály reprezentatív felméréssel vizsgálta meg a tanulók állampolgári ismereteinek körét és tájékozódott felfogásukról. A felmérések és az érettségi vizsgák elemzése azt mutatták, hogy a felmutatható eredmények nem elégségesek. Ezért három irányban tett intézkedéseket az állampolgári feladatokra való előkészítés fejlesztése érdekében.

A tapasztalatok és a vizsgálati eredmények egyaránt arra mutatnak, hogy az általános iskola felső tagozatában az intézményes állampolgári nevelés szempontjából a történelem tanárának, az osztályfőnöknek és az uttörővezetőnek van döntő szerepe. Hiányzik azonban az a tárgy, amely keretében az ismeretek integrálása elvégezhető. Ezért vállalta a megye az erre irányuló kísérletet egyik iskolájában. A vizsgálati adatok szerint a középiskolákban szintén a történelem tanárának, az osztályfőnöknek és a begyakoroltatás tekintetében a KISZ-vezetőknek van kulcsszerepe. Az ismeretek integrálása magas szinten a Világnézetünk alapjai oktatása során valósítható meg. Ezért a megyei művelődésügyi vezetés e területek nevelőinek széleskörű tájékoztatását rendelte el; és az új tantervek bevezetésével párhuzamosan az általános iskolai állampolgári ismeretek oktatását készíti elő a megyében. (12)

A másik törekvése arra irányult, hogy a fiatalság állampolgári felkészítése életközelibb legyen. Ez a tárgy oktatásának nagyarányú társadalmassítása útján valósult meg. A szülők (tanácsi dolgozók és

tanácstagok, rendőrök, jogászok, bírák, közéleti emberek) széleskörű bevonásához vezetett. Sok szülő vállalta órák és foglalkozások megtartását; és nagy szakmai felkészültséggel, személyes emberi arculattal hozták be a társadalom mindennapi problémáit az iskola falai közé. Így évek során tekintélyes társadalmi előadógárda alakult ki. Néhány helyen az is gyakorlattá vált, hogy az általános iskolák 8. osztályos tanulói meglátogatták a helyi tanácsokat. Itt közvetlenül megismerkedhettek községük eredményeivel, gondjaival és az állampolgári ügyintézés módjaival. A tapasztalatok alapján a megyei tanácsi és művelődésügyi vezetés azt mérlegeli, hogy a vidéki körzetekben az iskola és a tanácsok kapcsolatának ezt a formáját intézményessé teszi. Az oktatási vezetők körében az a meggyőződés alakult ki, hogy az állampolgári nevelés lényeges eleme a közösségi szolgálat szellemének meggyökereztetése az ifjúságban. Ezért alkalmat kell adni arra, hogy a gyermekek közvetlenül, a két kezükkel és kollektív kötelékben vegyenek részt a nemzeti érték megteremtésében és megőrzésében. Ennek szellemében szervezték meg és irányították az ifjúságnak az őszi mezőgazdasági betakarításban való részvételét. A megye tanulói évek óta -főként a gyümölcszedésben- ezrével vesznek részt, és sokmillió érték termeléséhez járulnak hozzá. Az is kiderült, hogy ebben érzik felelősségüket, a legmostohább körülmények között születtek meg a legjobb eredmények. 1978-tól az ifjúsági termelőmunkát a megye a nyári időszakra is kiterjeszti. Az elkövetkező esztendőkből nyaranta 3000-3500 zalai diák két keze munkája biztosítja a megye egyik legnagyobb vállalkozása, "a bogyós program" végrehajtását. (13) Emellett diákbrigádok dolgoznak a lenti vár régészeti feltárásánál éppugy, mint az ifjúsági turatáborok kialakításán és a cigánykollégium építkezéseiben.

b/ A testi és a szellemi kultúra egyensúlyának helyreállítása

A megyei vezetés arra törekedett, hogy az iskolákban helyreállítsa a szellemi és testi kultúra megbomlott egyensúlyát. A megyében is erőteljesen jelentkezett két negatív tendencia. A tanulók edzettsége és testi teljesítőképesége csökkent, a felmentések száma emelkedett és kialakult türhetetlenül magas arányuk. A másik abban mutatkozott meg, hogy az iskolák vezetése és tantestülete elidegenedett a testkulturától. A megyei művelődésügyi vezetés – a szakfelügyelet jelzései alapján – már a 70-es évek elején felfigyelt ezekre a jelenségekre. A felső párt és állami szervek határozatai ezért a megyében már a megkezdődött erjedési folyamatot gyorsították fel. A rendelkezések értelmében az iskolai sport irányítása a megyei művelődésügy hatáskörébe került, és a végrehajtó bizottság is részletes programot dolgozott ki.⁽¹⁴⁾ A vezetés főként három területen próbálkozott lényeges változásokat kieroszakolni: a tantestületek és a diákság szemléletének megváltoztatása, a tömegsport kibontakoztatása és az ifjúsági mozgalomban rejlő alkotóerő felszabadítása, dolgában.

Először a tantestületek és a diákság szemléletét kellett megváltoztatni, hogy a testi nevelés az iskolai életnek megszokott, magától értetődő, lényeges eleme legyen.

A művelődésügyi osztály már évekkel korábban néhány iskolában kísérletként bevezette a tanulók óráközi tornáját. A tapasztalatok azt mutatták, hogy eredményessége elsősorban a nevelők elkötelezettségétől és a tanulók szoktatásától függ. Egy idő után magától értetődő módon vettek a diákok részt benne. Ezután kerülhetett sor 1976-ban a tömegesítésre. Jelenleg széles körben folyik a bevezetése és a tanulók többsége hozzáso -

kott, hogy a szünetben végzett módszeres testmozgás az iskolai élet természetes eleme. Az 1978-ban kezdődő tanévben -valamilyen formában- minden intézményben megvalósul.

Ezután a művelődésügyi osztály az iskolai sport társadalmi presztízsének helyreállításával próbálkozott. Rendelkezése alapján 1975 júliusában valamennyi iskolában nyilvános tornáünnepeélyt tartottak. (15) A társadalmi érdeklődés igen változónak bizonyult, de az intézmények szemléletében fordulatot hozott. Tapasztalatai alapján született meg a hosszútávú megyei elhatározás: az iskolai sportnapokat és tornaünnepeélyeket az erő, az ügyesség és a fiatal-ság társadalmi ünnepeivé kell avatni, és az elkövetkező években biztosítani kell számukra a legnagyobb nyilvánosságot.

Ezzel párhuzamosan folyt az iskolai tömegsport kifejlesztése. A megyei művelődésügyi vezetés úgy ítélte meg, hogy a megyében az atlétika, az úszás, a turisztika és a labdarúgás széleskörű és gyors kifejlesztésére van lehetősége. Ezért a sportágak művelése érdekében intézmény- és létesítményfejlesztési programot indított. 1980-ig megduplázza a vidéki tornatermek számát, az iskolák felében megvalósítja a sportudvarokat, a megye 15 helyén iskolai és lakossági sportcentrumokat fejleszt ki, a balatonberényi gyermeküdülőt az úszásoktatás bázisává teszi, és már 1978-ban 400 tanulót kapcsol be a megyei turatáborozási programba. Így az iskolai tömegsportmozgalom kibontákoztatásának kísérő jelenségévé egy széleskörű társadalmi munkaakció vált, amelynek eredményei a tömegsportra is visszahatottak. A sportolás terjedése gyorsítja a társadalmi munkát, a létesítmények elkészülése pedig megélinkíti az iskolai sportéletet.

Az iskolai tömegsport fellendülése nyújtotta a legnagyobb lehetőséget az ifjúsági mozgalomban lévő alkotóerők felszabadítására is. Az az első pillanattól látható volt, hogy az egész feladattal a testnevelő tanárok egyedül nem birkózhatnak meg; széleskörű ifjúsági aktivahálózat kiépítésére van szükség. Ezt erősítette meg az a körülmény is, hogy az "Edzett Ifjúságért" - mozgalom közvetlen intézményi gazdájává az ifjúsági szervezet vált. (16) A megyei művelődésügyi osztály és a KISZ Bizottság együttműködése jegyében kezdődött el az ifju sportvezetők nagyobb számú kiképzése és bekapcsolásuk az iskolai tömegsport szervezésébe. Az ifju sportvezetők működtetésének számos utja kínálkozott. A középiskolák diákjai visszatértek uttörő csapatukhoz, és az iskolai sportfoglalkozások vezetői lettek. A pedagógusok segítőiként bekapcsolódtak a turatáborok programjának lebonyolításába. A főiskolai hallgatók a balatonberényi táborban uszómesteri feladatokat vállaltak. Az ifjúsági brigádok a községi és iskolai sporttelepek létesítésén dolgoztak. A munkásifjúság is ragyogó példát adott: a kommunista műszakok bevétele - másfél millió forintot - felajánlotta az óvodák felszerelésére, játékokkal, sporteszközökkel való ellátására.

c/ Az iskola és a szülői ház kapcsolatainak fejlesztése

A megyei művelődésügyi osztály régi szándéka volt, hogy a tanulók nevelésében a szülői ház és az iskolák újszerű együttműködését teremtsen meg. Ugy ítélte meg a helyzetet, hogy a szülők részéről sohasem merült fel még ekkora igény gyermekek nevelésére, és sohasem állt rendelkezésükre olyan kevés idő ennek megvalósítására, mint napjainkban. Ezért fordulnak váddal, elvárással, követeléssel, kéréssel az iskola és a pedagógusok felé.

Ezt jelezte a szülői értekezletek látogatottságának a 70-es évek elején kimutatható ugrásszerű emelkedése is. Ez az a nagy alkalom, amelyik a "párbeszéd" felvételére alkalmas, és amelyet nem szabad elszalasztani. Az oktatáspolitikai határozat és az azt követő intézkedések pedig még újabb igényt és lehetőséget teremtettek megvalósítására. A megyei művelődésügyi vezetés ebben a helyzetben a szülői értekezletek új szellemének kialakítását, "a szülőnevelés megszervezését" és a családi életre való felkészítés ésszerű előkészítését tűzte ki célul. (17)

Az első feladat a szülői értekezletek szellemiségének átalakítása volt. Meg kellett szüntetni azt a gyakorlatot, amelynek középpontja a jegyek közlése volt. Együttal a nevelés kérdéseit és a tanulók személyiségét kellett középpontjukba állítani. A művelődésügyi osztály már a 70-es évek elején ilyen szellemben igazította el az intézmények vezetőit és a felügyelőket. A kényelem és a hagyomány azonban nagy erőnek bizonyult. Csak ismételt erélyes intézkedések után jelentkezett látható változás.

Ezután kerülhetett sor a második lépésre: "a szülők iskolája" széleskörű megszervezésére. Ezek szervezői a Hazafias Népfront Pedagógiai Bizottsága és a szülői munkaközösségek voltak. E foglalkozások -nem egyszer éjszakába hajló- beszélgetései lettek a szülők nevelésének igazi fórumai. Egyik feladatuk az volt, hogy a nevelésben az iskola és a családi ház közötti munkamegosztást tisztázzák: ki, miben felelős, és meddig tarthat a felelőssége. A másik feladatuk a nevelési tanácsadás volt: a szülők előtt az életkori sajátosságok feltárása, nevelési eszményeink megismertetése, a gyerekeknél való nevelés buktatóira való felkészítés. Egészében: az együttműködés és a bizalom légkörének kialakítása. Látható eredménnyel is járt.

Az iskolai munkával szemben emelt szülői vádak, feljelentések száma láthatóan megcsappant.

A kialakult kapcsolatokat a családi életre való felkészítés intézményes iskolai megvalósítása állandósította. A művelődésügyi vezetés több iskola osztályfőnökeinek a bevonásával e témakörben vizsgálódást végzett. Kiderült, hogy a gyermekek családi élettel kapcsolatos fogalmi és érzelmi szinte mindig a saját családjukhoz való negatív vagy pozitív viszonyt tükrözik. Ennek feltárása a szülők előtt nyilvánvalóvá tette saját felelősségüket, a nevelők körében pedig bizonyította a családi házzal való szoros együttműködés szükségességét. A tárgy oktatásának megkezdése előtt a művelődésügyi osztály a szülők tájékoztatását rendelte el. E szülői értekezletek középpontjában családi eszményeink tisztázása, a tantervi feladatok megismertetése és a szülői - iskolai együttműködés módjainak megbeszélése állt. Szükségességét az is mutatta, hogy ezek a szülői értekezletek jópár helyen nevelési vitafórummá alakultak át, ahol a korszerű és a hagyományos családi eszmények és felfogás ütközött össze. Jelezték azt is, hogy hatalmasak a beidegződés, az előítéletek és a mindennapi gyakorlat kötőerői; és a feladat megoldásában iskoláink az ut elején állnak. (18)

2. A tankötelezettségi törvény végrehajtása

A megyei művelődésügyi vezetés álláspontja mindig egyértelmű volt: az egész iskolarendszer gerincé és meghatározó eleme az általános iskoláé. Erőit és erőfeszítéseit a 70-es években is erre a területre koncentrált. Az oktatáspolitikai határozat, a XI.

kongresszus állásfoglalása, az Oktatási Minisztérium rendelkezései és a megyei tanács irányelvei e törekvésében újra és újra megerősítették. A vele kapcsolatos alapkövetelmény úgy fogalmazódott meg, hogy "az általános iskola legyen valóban általános"; illetve más szövegezésben "a tankötelezettségi törvényt maradéktalanul végre kell hajtani".

A 70-es évek elején azonban sem az országban sem a megyében nem ez volt a helyzet. A tanulók több mint egyötöde az előírt időn belül, 10 %-uk a tankötelezettségi idő felső határáig sem fejezte be általános iskolai tanulmányait. A művelődésügyi osztály ezekből a tényezőkből kiindulva alakította ki az 1980-ig tartó oktatásfejlesztési program alapelveit. Elérendő célként azt jelölte meg, hogy a nyolcvanas évek elejére a megye általános iskolai tanulóinak 90 %-a az előírt időre, 93-94 %-a a tanköteles koron belül végezze el az általános iskolát. (19) Ezt a követelményt később az Oktatási Minisztérium állásfoglalása is megerősítette.

A tankötelezettségi törvény végrehajtása érdekében a megye művelődésügyi osztályai sok irányban kísérleteztek. Eközben kiderült, hogy az egyes intézkedések nem vezetnek el a célhoz. Előbbre jutni csak átfogó intézkedési rendszerrel lehet, amely az eszközök és módszerek tömegét foglalja magában. Ezen intézkedési rendszer leglényegesebb pontjai a következők:

- az iskolák körzetesítése, korszerű iskolacentrumok létrehozása, a teljes felszerelés biztosítása, a fenntartási feltételek javítása, a nevelőállomány növelése;

- az iskolaelőkészítés és az iskolaérettségi vizsgálatok általánossá tétele, a felmentések megszigorítása, az iskolakerülés birságolása;
- a nevelők szemléletének átformálása, az első osztályosok számára türelmi idő adása, a pótlófoglalkozások maradéktalan kihasználása és a differenciált foglalkoztatás széles körben való alkalmazása;
- a kiegészítő iskolai, a gyógypedagógiai, a nevelőotthoni és a cigánykollégiumi ellátás kifejlesztése.

A megye művelődésügyi vezetése ennek az átfogó intézkedési rendszernek a megvalósításában látta és látja ma is a cél elérésének a biztosítékait.

a/ A tárgyi és személyi feltételek biztosítása

A megvalósítás első és legnagyobb akadálya az intézményrendszer szétforgácsoltsága volt. A települési adottságok miatt igen magas volt az apró falusi iskolák száma. Ugyanakkor ezek körzeteiben néhány év alatt tizezerrel csökkent a tanulólétszám. Ezzel megteremtődött a gyors és intenzív körzetesítés lehetősége. A művelődésügyi osztály gyorsan cselekedett. A hetvenes évek első felében évente 14 osztatlan és részben osztott általános iskolát számolt fel, hogy a pedagógiailag hátrányos, gazdaságilag előnytelen helyzetet megszüntesse, és a szakrendszerű oktatásban elérje az országos átlagot. E célt először 1974-ben sikerült megvalósítania. A körzetesítés végrehajtása során nagy óvatossággal kellett eljárni. Az iskolát sehol sem lehetett felszámolni, ahol remény volt a tanulólétszám emelkedésére. Ezért a részben osz-

tott alsó tagozatok jelentős része megmaradt. Átmenetileg ott is fenn kellett tartani, ahol a körzeti központokban jobb feltételeket nem lehetett biztosítani. Ezt pedig a szülők várták el. A folyamatot a tanácsok és a termelőszövetkezetek összevonása felgyorsította. (20) Végrehajtása újabb feszültségeket szült: a körzeti iskolák tanulólétszáma hirtelen megemelkedett, és megnőtt az oktatás színvonalával szemben támasztott igény is. Elérkezett az idő a vidéki iskolacentrumok kialakítására.

1974-ben a megyei tanács végrehajtó bizottsága - a művelődésügyi osztály előterjesztésében - elfogadta az általános iskolai hálózat távlati fejlesztési programját. (21) Ennek leglényegesebb eleme a városi lakótelepi iskolahálózat és a vidéki iskolakörzetek kialakítása volt. Azzal a céllal, hogy a megyei tanulóinak megközelítően azonos oktatási feltételeket biztosítson vidéken és városban egyaránt. A program a lakótelepeken 16 tanulócsoporthoz, a vidéki körzetekben 6 és 8, illetve 12 és 16 tanulócsoporthoz körzeti iskolák kifejlesztését irányozta elő. Számolt azzal a ténnyel is, hogy a körzetekben a központi iskolán kívül is működik alsó tagozat. A tervezet a teljes körzetesítés feltételeinek megteremtését 1980-ig, a körzeti iskola-központok teljes kiépítését pedig a nyolcvanas évek közepéig írta elő. Ez új iskolák építését és a meglévő iskolák kompletté tételét (tornateremmel, előadóteremmel, konyhával, napközis helyiségekkel, igazgatási és műhelytermi blokkal való kiegészítést) jelentette. A program végrehajtása a IV. ötéves terv időszakában indult meg. Az új, korszerű iskolacentrumok legnagyobb számban 1976-ban és 77-ben kezdték meg működésüket. Néhány kialakítására 1980-ig kerül sor. 1980-85 között bontakozik ki a program második része. Az első iskolacentrumok kialakulása lehetővé tette a létszámhatár alatt lévő tanulócsoporthoz

megszüntetését. 1976-ban és 77-ben így 24-24 kis iskola felszámolására került sor. Ezzel a szakrendszerű oktatás egy % hiány teljessé vált. Nagyarányu iskolaépítkezés kezdődött a városi lakótelepeken is: 1975-ig Zalaegerszeg járt az élen, az V. ötéves terv időszakában a két város fej-fej mellett halad (22)

A növekvő oktatási követelmények szorításában a nevelőtársadalom egyre hangosabban követelte az iskolák felszerelését az alapvető oktatási eszközökkel. A Művelődésügyi Minisztérium 1969-ben mérte fel az általános iskolák felszereltségi színvonalát.

A felmérés döbbenetes eredménnyel járt: a megyében a tanterv végrehajtásához szükséges eszközöknek több mint a fele hiányzott, és a megyék sorrendjében Zala a 17. helyen állt. A művelődésügyi osztály a végrehajtó bizottság és a tanácsok támogatását kérte. Egy év alatt a városok, a járások és a megyei tanács 7 millió forintot fordított eszközfejlesztésre. Ezzel kezdődött meg az általános iskolák alapfelszereléssel való ellátásának programja. (23) A következő években ez az összeg megemelkedett. Eredményeként 1974-ben a megye már az országos első helyre került.

A teljes felszerelési program 1977 végére zárul le. Ennek keretében minden általános iskola megkapta a tantervben előírt teljes felszerelést 70 millió forintot meghaladó értékben. A megyei tanács határozata értelmében 1978-79-ben már az óvodák felszerelésére kerül sor.

A fejlesztés rendkívüli ütemével (a tervezetthez képest kétszeres óvodai és másfélszeres iskolai tanteremfejlesztés) nem tudott lépést tartani a fenntartás. A 70-es évek közepére az egy mutatóra eső költségek tekintetében a megye az országos átlag

alatt maradt. A művelődésügyi osztály az Oktatási Minisztérium és a végrehajtó bizottság támogatásával dolgozta ki a fenntartási feltételek gyökeres megjavításának a programját. Ez az Oktatási Minisztérium és a megyei tanács forrásaiból mintegy 80 millió forint költségvetési fejlesztést irányoz elő. 1977-ben már kisebb mértékű javítás történt. 1978-79 és 80-ban pedig évente 12-15 milliós emelkedést tervez, azzal a céllal, hogy a megye költségvetési mutatói minden lényeges ponton ériék el vagy haladják meg az országos átlagot. (24)

Az eredményesség kulcsa azonban - végső soron - a nevelő-állomány volt és az is marad. Az első feladat az volt, hogy minden vidéki iskolában legyen megfelelő nevelő. A művelődésügyi osztály alapvető törekvése a nevelői létszám feltöltése és letelepítése volt. Ennek érdekében az álláshelyeket vidéken magasabb bérrel hirdette meg. Széles körben adott területi pótlékot és letelepedési segélyt. A tanácsokkal együttműködve évente 6-10 pedagógus-lakást épített vagy vásárolt. Valamennyi vidéki körzetben bevezették a törzsgárda tagságot és 15-20 pedagógus részére biztosítják évente lakásépítési kölcsönt is. A megyei művelődésügyi osztálynak azt is vállalnia kellett, hogy a vidéki körzetekben dolgozó nevelők bére és jövedelme - az azonos korcsoportú városi pedagógusokéhoz képest - jelentékenyen magasabb lesz. Ennek ellenére a képesítés nélküliek alkalmazását nem lehetett kivédeni. Az erőfeszítések hatékonyságát mutatja azonban, hogy miközben a vidéki tanulólétszám tízezerrel csökkent, a nevelői állomány nőtt. (25)

A fentiek azonban a tankötelezettségi törvény végrehajtásának csak a tárgyi, szervezeti és személyi biztosítékait jelentették.

Emellett ki kellett formálni a pedagógiai eszközök célszerű rendszerét is.

b/ A pedagógiai feltételek alakítása

Az általános iskolai oktatáson belül három fontos feladat jelentkezett.

- A gyerekek időben és a lehető legkedvezőbb körülmények között kezdjék meg általános iskolai tanulmányaikat.
- A törvény által előírt módon járjanak iskolába, és tanulmányaikat a normális időben -illetve legalább a tanköteles kor határáig- fejezzék be.
- A tanulmányi idő alatt a tananyagot a diákok megbízhatóan sajátítsák el.

Ezek megoldásához elsősorban pedagógiai eszközök vezettek, de a művelődésügyi osztály és a tanácsok az adminisztratív intézkedések alkalmazását is vállalták.

A megyei művelődésügy irányítóit a hazai és nemzetközi irodalom, a felügyelet vizsgálatait és a nevelők véleménye egyaránt arról győzték meg, hogy az eredményes iskoláztatás feltételeit már az iskoláskor előtt meg kell teremteni. Ezért a tanács és a művelődésügyi osztály az óvodák erőltetett ütemű fejlesztését határozta el. A pedagógiai indokokon kívül erre sarkallta az országos átlagtól való nagyarányú lemaradás és -az anyák tömeges munkába állása következtében- az óvodai elhelyezés iránt megnőtt társadalmi igény is. Ezért a III. ötéves tervben létesített

.750 óvodai férőhellyel szemben a IV. ötéves terv időszakára 1150 fejlesztést tervezett. A megvalósítás azonban messze meghaladta a reményeket.

Ténylegesen 3300 létesült. 1980-ig az óvodáskorú népesség létszáma a megyében is 20 %-kal emelkedik. Ezt figyelembe véve vállalta a megye továbbra is az óvodai fejlesztés feszített tempóját. Az V. ötéves terv időszakára 2400 férőhely létesítését tervezte és az első két év ütemét már teljesítette is. Az intézkedések jelentős eredményt hoztak. (26) A hetvenes évek elején az óvodáskorú gyermekek alig 40 %-a került óvodába, A 70-es évek második felében 70 % ez az arány.

A gyors óvodai felfutás sem hozott teljes megoldást. Minden 10 iskolába kerülő gyerek közül 3 még mindig a körön kívül maradt. Számukra más megoldást kellett keresni. Ezért a megye az elsők között kapcsolódott be az iskolaélőkészítő tanfolyamok szervezésébe. Először a 72 órás változat széleskörű kiterjesztésére került sor. A gyerekek 90 %-át sikerült ugyan bevonni, de kiderült, hogy ez az idő nem elég, és a leginkább rászorulóknak maradt ki. Ezért a megyei művelődésügyi osztály "az egész éves forma" kiterjesztését, a cigánygyerekek és az apró településeken lakók bevonását rendelte el. A megoldást az 1975/76-os tanév hozta. Az iskolába kerülők 96 %-a kapott előkészítést -elsősorban egész éves formában- és ebben már bent voltak a leghát-rányosabb helyzetűek is. (27)

A megyei vezetés alapkövetelménye az volt, hogy a gyermekek az előírt időben beüljenek az iskolapadba, és ténylegesen járnak az iskolába. Az első vizsgálatok adatai azonban arra mu-

tattak, hogy e tekintetben megengedhetetlen lazaságok vannak. Az orvosok és az iskolák igazgatói igen könnyen adtak felmentést. Emiatt a gyermekek egy jelentős része az iskolaköteles korban nem kezdte meg tanulmányait. A tanácsi vezetők is óvakodtak attól, hogy az iskolakerülők szüleit büntessék. Egyes tantestületek pedig egyenesen szabadulni igyekeztek a túlkorossá vált tanulóktól. A művelődésügyi vezetés számára csak két lehetőség kínálkozott: vagy elfogadja az indokaikat és együtt uszik az árral; vagy adminisztratív eszközökkel is érvényt szerez a törvénynek. Időközben az is kiderült, hogy a felnőtt lakosság körében is tizezrével vannak olyan fiatalok, akik nem végezték el az általános iskolát. Felnőtt fejjel - sokszor a termelés rovására - kell iskoláztatásukat erőltetni. Ebben a társadalmi szituációban az engedékeny magatartás szóba sem jöhetett. A művelődésügyi osztály megyei belső utasításban elrendelte, hogy:

- tanulókat az iskolába lépés illetve az iskolába járás alól felmenteni csak előzetes és alapos iskoláérettiségi vizsgálat után; illetve szociális helyzetük gondos mérlegelése mellett lehet;
- a Nevelési Tanácsadó köteles a vizsgálatra küldött gyermekeket a legnagyobb körültekintéssel megvizsgálni és részletes javaslatot adni;
- a művelődésügyi osztályok az igazgatók felmentési jogkörét nem korlátozzák, de minden felmentést kötelesek a felettes hatóság tudomására hozni és megindokolni.

Az ágazatot felügyelő tanácselnökhelyettes ugyanakkor a tanácsok vezetőit arra szőlította fel, hogy az iskolába nem járó tanulók szüleivel szemben a törvényben megszabott módon járjanak el. Ez hatott. A felmentések száma egy év alatt a felére csökkent. Az iskolakérülés miatt kiszabott bírságok száma viszont 20 %-kal megemelkedett. Az iskolák mulasztási mutatói lényegesen megjavultak. A művelődésügyi osztály ezt úgy értékelte, hogy helyreállt a törvényes rend, és a további feladat a megtartása. (28)

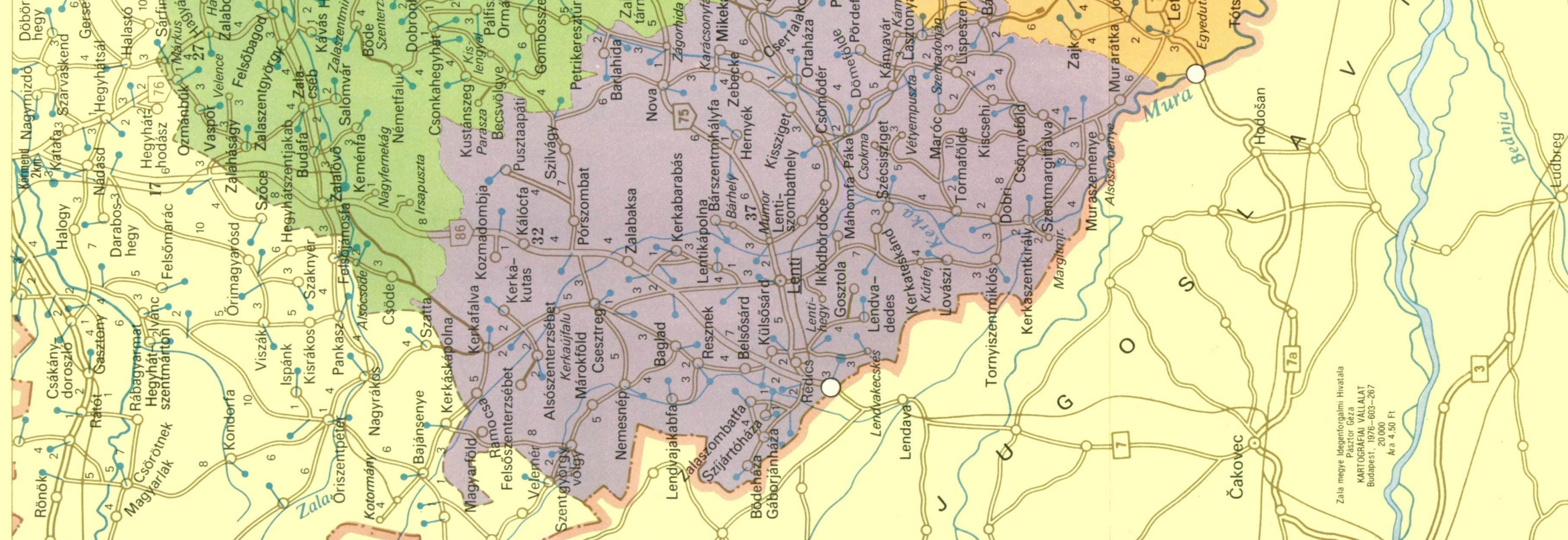
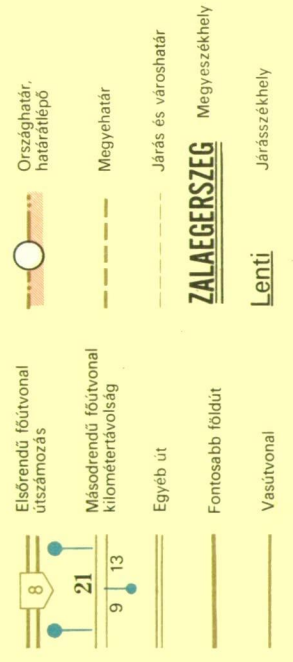
A második alapkövetelmény az volt, hogy az iskolába járó tanulók eredményesen befejezzék a tanévet és iskolai tanulmányaikat. E tekintetben két súlyos probléma jelentkezett. Az egyik: az első osztályban a bukottak száma rendkívül magas volt. Az országban és a megyében mindenütt sok első osztályos kudarccal zárta az első iskolai esztendőt. E pedagógiaailag elviselhetetlen helyzet felszámolása érdekében a Művelődésügyi Miniszter levélben fordult a nevelőkhöz, és a minisztérium az ún. "automatikus továbbhaladási kísérlet" bevezetésére határozta el magát. Az első év tapasztalatai alapján a megyei művelődésügyi osztály a kísérlet kiterjesztése mellett foglalt állást. Elhatározásában nem a bukások megszünése, hanem a türelmi idő meghosszabodása vezette. A kísérleti osztályokban végzett vizsgálatok azt a feltevést erősítették meg, hogy a tanulók érettsége ebben a korban igen szórt képet mutat. Ezért a türelmi idő ésszerű és szükséges. Ezt mutatták a második osztály adatai is: a bukások száma nőtt a korábbihoz képest, de a megelőző két év kudarcaihoz viszonyítva a felére csökkent. Viszont minden érv arra mutatott, hogy itt meg kell állni; a kísérletet a harmadik osztályra kiterjeszteni merészség. (29)

Hasonló eredményekkel járt a pótlófoglalkozások bevezetése. Az első kísérletek sok problémát vetettek fel, de egy bizonyossá vált: a nyárvégi pótvizsgáknál mindenképpen hatékonyabb és célszerűbb megoldás. A kísérleti iskolákban -a tanulmányi színvonal érzékelhető csökkenése nélkül- a bukások és az évfolyamisméltlések megféleződéséhez vezetett. A művelődésügyi osztály ezért általános bevezetését rendelte el és megszigorította a foglalkozások ellenőrzését. (30) Egyuttal gondoskodott a többi tanuló rendszeres foglalkoztatásáról is. Az uttörőszövetséggel kötött megállapodás értelmében uttörőprogram, iskolai turák és sportfoglalkozások lebonyolítására használták fel az intézmények a felszabadult időt.

Az oktatáspolitikai határozat nyomán hozott központi intézkedéseket (tananyagcsökkentés, átlagosztályzat eltörlése) az intézmények szervezeten végrehajtották. Ez elsősorban fegyelem kérdése volt. Az azonban kiderült, hogy a megszokás bilincsei lassabban oldódnak; és a lélek tájain nem teremtettek egy csapásra új rendet a jogszabályok. A szemlélet átformálásához idő kell és világos, értelmes szó; meghatározott, egyértelmű követelmény, mert abból ért az ember. A pedagógusok egységesen értelmezett, epigrammatikus tömörségű célokat vártak. Erre intettek bizonyos nyugtalanító jelenségek is. A félévi bukások száma csökkent, de elgondolkodtató volt a szóródás egyenlőtlensége. Néhány iskolában tömeges bukások mutatkoztak, és a szálak szinte mindenütt egy-két tárgyhoz, sőt egy-két nevelőhöz vezettek. Három iskolában így alakult az arány: egyetlen tanár annyit vagy többet buktatott, mint a vele azonos szakos kartársak és az iskola valamennyi nevelője együttesen. Az érdekeltek magyarázatot is adtak. Igazolni tudták, hogy az anyagot "leadták", jegyeik száma is elegendő, őket felelősség nem terheli. Mindenütt akadtak védelmezőik is. Legfőbb érveik: "gyenge a gyerekanyag", "nem tanulnak", "a tanulók ösztönzésére csak a

ZALA MEGYE

igazgatási és közlekedési térképe

Zala megye hegymegyei térképe
KARTOGRAFIAI VÁLLALAT
Budapest, 1076-603-267
A/4-4,50 Ft

bukás maradt". Az érvek egy része nem is volt alaptalan. Az általános iskola padjaiban sok olyan gyerek ült, aki csak a kiegészítő iskolában boldogulhatna. Egynémely tanuló és szülő úgy értelmezte a tananyagcsökkentést, hogy ezután tanulni sem kell. De azzal a nevelői felfogással, hogy "a bukás kizárólag a tanuló kudarca", nem lehetett egyetérteni. A megyei művelődésügyi vezetés ismét választul elé került: vagy megelégszik a felületi eredményekkel, vagy a dolgok mélyére ás, és vállalja annak minden konzekvenciáját. Ezért három irányban kereste a megoldást.

Az egyik alapvető lépés a nevelői szemlélet formálása volt. Az osztály a tanévelőkészítő igazgatói értekezleten, a pedagógus fórumokon és a tantestületi tanácskozásokon két jelszó körül robbantott ki vitát. Az egyik: "Az iskola és a nevelő feladata nem az, hogy a gyereket tanítsa, hanem, hogy megtanítsa". A másik: "A bukás nemcsak a tanuló kudarca, hanem a kudarcunk: a gyereké, a nevelőé, az iskoláé". Ez bizonyára leegyszerűsítés és kiméletlenül éles volt. De ugyanakkor felelősséget borzoló és elgondolkodtató. Ezt bizonyította a széles körben kirobbant vita is. Ilyen lélektani előkészítés után 1975 januárjában a művelődésügyi osztály mindazokat a testületeket, amelyekben tömeges buktatásra (20 % felett) került sor, felszólította, hogy a bukások okait tantestületi értekezleten elemezze, és az iskolavezetés tegye meg a szükséges intézkedéseket. Ezek az értekezletek két pozitív eredménnyel zárultak.

- A testületek és a nevelők zöme azt a következtetést vontala le, hogy ezután többet kell befektetni; hatékonyabban és differenciáltabb módszerekkel kell a tananyagot megtanítani.

- A buktatások számai jórészt egy-két rettegett hirben álló nevelőhöz vezettek, akik gyengén tanítottak, de irgalmatlanul követeltek. Ők defenzívába szorultak. Ugyanakkor előtérbe került azoknak a nevelőknek a példája, akiknek igényességéhez soha sem fért kétség, és akik - ha néha buktatásra kényszerültek - elkeseredetten vették tudomásul a maguk tehetetlenségét. Sokan voltak ilyenek a tantestületekben és most az ő szavuk vált hangosabbá, az ő tanáreszményük elismerőbbé, az ő magatartásuk mércévé. A jövő szempontjából ez volt a legnagyobb eredmény.

Az értekezletek egy negatív következményt is hoztak. A testületek és a nevelők egy része azt a következtetést vonta le, hogy "nem kell buktatni, abból nem lehet kellemetlenség." Ennek tömeghangulattá válását mindenképpen meg kellett akadályozni: a tananyag megbízható elsajátítását kérdőjelezte meg. Azzal a veszéllyel járt, hogy a bukási és a lemorzsolódási arány rohamosan csökken ugyan, de a tanulók semmivel sem tudnak többet. A megyei művelődésügyi vezetés bármennyire is bizott a nevelők többségének becsületes erőfeszítésében és az iskolák vezetőinek elkötelezettségében, pusztán erre a szubjektív tényezőre nem alapozhatott.

A tanulmányi fegyelem és követelmény megszigorítása érdekében objektív fogódzót keresett. Ezt az évenként ezres nagyságrendben végrehajtott tantárgyi szintfelmérésekben találta meg. (31) A felmérésekben tárgyanként évente az iskolák egyharmada részt vesz: így a két vizsgálat közti ötéves időtartamban az intézményekben jelentékeny mennyiségű adat halmozódik fel. A felmérés a tantervi követelmények teljesítésének százalékában tartalmazza az egyes iskolák és osztályok adatait: ezért a tényleges teljesítő-

képesség emelkedéséről vagy süllyedéséről megbízható képet nyújt. A művelődésügyi osztály erre alapozva rendelte el, hogy az általános és a szakfelügyelet az iskolai tanulmányi eredmények alakulását a felmérések adataival vesse össze. Ha a tanulmányi eredmények és a teljesítőképeség egyaránt javuló tendenciát mutat, az iskola jobb oktató-nevelő munkáját dicséri. Ha a tanulmányi eredmények ugyan javultak, de a teljesítőképeség romlott, a követelmények feladására mutat. Ebben az esetben a felügyelet tüzetesen vizsgálja meg és tárja fel az okokat.

A felmérések adataiból az is kiderült, hogy iskoláink felsőbb osztályaiban kevés gondot fordítanak az alapisméreték és készségek stabilizálására és továbbfejlesztésére. Ennek következtében a leglényegesebb ismeretek és készségek foka (írásbeli és szóbeli kifejezőkészség, helyesírás, számolási készség, minden tárgy alapvető, elemi ismeretei) a vártnál jóval gyengébb. Más szóval: egész tanítási rendszerünkben bizonyos nagyképűség van; a felszíni csillogásra jobban koncentrálnak, mint az elemi követelmények maradéktalan teljesítésére. A megyei művelődésügyi osztály azonban bizonyosságot akart. Ezért a szakmunkás-tanuló iskolák első évfolyamán az általános iskolai alapisméreték és készségek általános felmérését rendelte el. (32) Az eredmény sok tekintetben igazolta az előzetes gyanút. A felmérés tanulságait a Kabinet közzétette, és az osztály általános iskolák tantestületeit felszólította az alapkövetelmények állandó karbantartására és maradéktalan teljesítésére. A szakfelügyeletet megbizta, hogy az alapisméreték ellenőrzésére szolgáló tantárgy-tesztet és módszereket dolgozza ki, 1978 és 80 között valamennyi intézményben a vizsgálatokat végezze. A felmérés ada-

tait az iskolák és az egyes osztályok eredményeinek feltüntetésével tegye közzé. Így valamennyi iskolának és nevelőnek tanulságul szolgálhat.

Mindezek azonban csak az átlagos képességű tanulók oktatása szempontjából voltak igen jelentősek. A tanulók két nagy csoportja számára más megoldást kellett keresni.

c/ A kisegítő iskolák, gyógypedagógiai intézetek és nevelőotthonok kifejlesztése

A gyerekek egy része -körülbelül 3 %-a- az általános iskolai oktatás keretei között eredményesen nem képezhető. A megyében is kimutathatóan növekedett a számuk. Megközelítőleg 900 fő kisegítő iskolai és gyógypedagógiai intézeti oktatásra és nevelésre szorult. A tulkorosokkal terhelt osztályok tanulmányi eredménye egyre kérdésesebbé vált. Ugy látszott, hogy az alsó tagozatok jelentékeny része olyan építmény lesz, amelyekben a tanítónénik vére, könnye és idegrendszere a vakolat. Egyetlen megoldási lehetőség volt: a kisegítő iskolák és a gyógypedagógiai nevelőotthonok kifejlesztése. A megye tanácsa a Művelődésügyi Minisztérium nagyarányu támogatásával ezt vállalta.

A nevelőotthonokban végrehajtott vizsgálat azt bizonyította, hogy az állami gondozottak jelentős része is gyógypedagógiai ellátásra szorul. Ezért a megyei művelődésügyi vezetés úgy határozott, hogy a nevelőotthonokat gyógypedagógiai nevelőotthonokká szervezi át és ezekben helyezi el az állami gondozottak jelentős részét is. (33) Ugyanakkor a balatonberényi gyermeküdülő felhasználásával -a normális körülmények között képezhető állami gondozottak részére- új nevelőotthont létesít általános is-

kolával együtt. Így alakult ki a megye jelenlegi nevelőotthoni intézményhálózata. Ez a következőket foglalja magában:

- a balatonberényi nevelőotthon és általános iskola 160 állami gondozott általános iskolás és 40 óvodás részére, egésznapos oktatás formájában, munkaiskola jelleggel;
- a zalacsányi és kehidai gyógypedagógiai nevelőotthon és kisegítő iskola 180 debilis fokozatu fiu részére;
- a letenyei gyógypedagógiai nevelőotthon és kisegítő iskola 100 debilis leány tanuló részére;
- a zálaszentgróti koedukált gyógypedagógiai nevelőotthon és kisegítő iskola 140 fiu és leány tanuló részére;
- gyógypedagógiai óvoda a Nagykanizsai Ifjúságvédő Intézetben 25 gyermek részére;
- ifjumunkás-szállás Nagykanizsán 40 fő dolgozó állami gondozott leány részére;
- előkészületben Bázakerettyén egy 35 fős óvodai nevelőotthon.

A megyei vezetés másik törekvése a kisegítő iskolai hálózat széleskörű megszervezése. (34) E program keretében kerül sor 1980-ig az egész hálózat rekonstrukciójára illetve újak építésére. Részei a következők:

- 9 tantermes új, korszerű kiegészítő iskola építése Zalae-gerszezen (már átadásra került), és Nagykanizsán;
- 9 tantermes kiegészítő iskola és 80 férőhelyes hozzátartozó diákothron felépítése Lentiben, amely a vidéki gyerekek részére a bentlakásos elhelyezést biztosítja; (Az építés 1978 őszén kezdődik)
- valamennyi gyógypedagógiai nevelőotthon mellett kiségi -
tő iskolai osztályok létrehozása a körzetből bejáró tanu-
lók számára. (Letenyén, Zalaszentgróton és Zalacsány -
ban).

Ez a hálózat lehetővé teszi, hogy a megyében valamennyi álta-
lános iskolás kora tanulót képességeinek megfelelő módon ok-
tassanak és neveljenek. A kiegészítő és gyógypedagógiai intéz-
mények vezetőinek a megyei vezetés különleges belső utasítást
adott: minden gyermeket -aki időközben arra alkalmassá válik -
irányítsanak vissza az általános iskolába.

A cigánytanulók számára is elégtelennek bizonyultak az általá-
nos iskolai oktatás hagyományos keretei és eszközei. A megyé-
ben számuk összességében nem jelentékeny; a tanulóállomány
4-6 %-a. A nagykanizsai járásban azonban jelentős. Itt a het-
venes években rohamosan nőtt és 15-16 %-ra emelkedett. Ők
adták a megyei bukások és lemorzsolódások jelentékeny ré-
szét is. A hetvenes évek elejéig - jellemző módon - közülük
egyetlen tanuló szerezte meg (a járásban) a nyolcadikos bi-
zonyítványt. Azokban az osztályokban, ahol a számuk megnőtt,
az eredményes oktatás gyakorlatilag lehetlenné vált. A jobb
sorsra érdemes tanítónők vérrel verejtékeztek, de a siker ez-
uttal elmaradt. A megyei művelődésügyi osztály a járási osz -

tállyal és a nevelőkkel együttesen elemezte a helyzetet. A vizsgálat során kiderült, hogy a kudarc oka nem a gyerekek képességeiben, hanem körülményeikben van: nem tudnak magyarul, nem ismerik az elemi érintkezési szokásokat, döbbenetesen szegény a fogalomkincsük, és környezetük nem ösztönzi, hanem visszahuzza őket. Ennek alapján a művelődésügyi osztályok arra az elhatározásra jutottak, hogy az alsó tagozatokban külön cigányosztályokat kell szervezni. (35)
A megvalósítás több lépcsőben történt.

- Először gondosan számba vették a tanácsok és az iskolák bevonásával - valamennyi tanköteles kora gyermeket, és beiskolázták az első osztályokba.
- A külön cigányosztályok nevelői azt a feladatot kapták, hogy a gyerekeket mindenek előtt tanítsák meg magyarul, szoktassák rá az együttélés elemi szabályaira, és a szükséges mértékig bővítsék ki fogalomkincsüket.
- Ezután a gyerekekkel sajátították el az alsó tagozatos tananyag lényegét, mindazokat az ismereteket, amelyek a továbbhaladáshoz feltétlenül szükségesek. És végül: 4. illetve 5. év végére éri el, hogy a többi tanulóhoz felzárkózhassanak.
- A felsőtagozatban a tanulókat elkülönítés nélkül, differenciált foglalkoztatással "bekeverték" az osztályokba.

Az alsótagozatos cigányosztályok szervezése a korábbihoz képest igen jó eredményeket hozott. De három tanulással szolgált. Az egyik: a felzárkóztatást még korábban kell megkezdeni. A má-

sik: a szülők nélkül nem jutnak előbbre. A harmadik: a legelmaradottabb körülmények között élő (putriban lakó) cigánytanulók részére ezek sem jelentenek megoldást. A művelődésügyi irányítás ezért három irányban tett intézkedéseket.

- Azokban a körzetekben, ahol nagyobb számban volt cigányság, megkezdődött a cigány óvodai csoportok szervezése és az iskolaelőkészítő tanfolyamokra a gyerekek bevonása.
- A nagykanizsai járás művelődésügyi vezetése vállalta, hogy a cigány-szülőkkel külön foglalkozik. Ennek pedagógiai programja elkészült. A kísérlet végrehajtása ebben az évben szervezeten indul.
- A legsürgősebb feladat a putriban lévő gyerekek iskoláztatásának a megoldása volt. Tanításuk során minden nap Déva vára balladája ismétlődött meg: amit az apró fejekben nappal az iskolák nevelői építettek, éjjel a putrik körülményei között leomlott. A jobb sorsra érdemes nevelőkre Kómüves Kelemenné sorsa várt. A pedagógusok a családi környezetből való kiemelést javasolták. A megyei és a járási művelődésügyi osztály az intítványt elfogadta, és megkezdte a csapi alsótagozatos cigánydiákotthon megszervezését. Hamarosan kiderült, "töretlen utakon járnak". A szülők egy része ellenszolgált. Az intézkedésben érintettek egy része óvatosan hallgatott. Az ellenzői "gettót" és "nemzetiség gyártást" emlegettek. A végrehajtó bizottság a javaslatot mégis elfogadta és az MM anyagilag támogatta, 1973 őszén a csapi kastélyban megnyílt. A művelődésügyi vezetői

a megelőző napon szorongva -és minden eshetőségre számítva- irták be az intézet emlékkönyvének első oldalára: "Itt holnap tisztességes ügy indul; kísérlet embernevelésre". A hatvanas keretlétszámot pár híján sikerült betölteni, de két hónap multával a tanulók 1/3-a hazaköltözött. A döntő változást az első karácsonyi ünnepség jelentette. Az ünnepségre minden szülő hivatalos volt, és a műsorban minden gyermek szerepelt. Ez fordulatot hozott. Januárban a szökevények többsége visszatért. Testvéreket és ismerősöket is hoztak magukkal. Nincs létszámgond. Másfajta viszont jelentkezett. A négy éves idő rövidnek bizonyult. Kiderült, hogy "az emberi tudományok" (evés, ivás, alvás, játék, beszéd) igen nehéz studiumok. Először ezeket kell elsajátíttatni. A művelődésügyi osztály -az intézet javaslatára- külön előkészítő évfolyam szervezését engedélyezte. Ennek egyetlen feladata az iskolaelőkészítés. A cél az volt, hogy az 5. osztályra már ne legyen cigánykollégista, csak egyszerűen diák, a gyermekek tanulmányaikat az általános iskola felső tagozataiban folytassák. Ezért a kollégium után egy kisebb részük hazatért, a többi pedig a nagyrécsei általános iskolában diákotthonosként a többi gyerekekkel együtt tanul. A holnapi program: az intézmény munkaiskolává való átszervezése. Ennek megfelelően kezdődött el felszerelése. A cél az, hogy a tanulók a mezőgazdasági gépekkel, eljárásokkal, az ipari munka alapelemeivel megismerkedjenek, és az általános iskola elvégzése után -elsősorban a szakmunkásképzőkben- szociális gondoskodás mellett, de minden megkülönböztetés nélkül folytassák tanulmányaikat.

3. A középfoku oktatás általánossá válásának előkészítése

Az elmúlt években az oktatási rendszer legproblematicusabb részének a középfoku oktatás bizonyult. A gazdasági szerkezet, a termelési technológiák és a munkaerőhelyzet alakulása itt éreztette legközvetlenebbül hatását, és a nemzetközi adatok szerint is ezen a területen van a legnagyobb bizonytalanság. A 70-es években Magyarországon ehhez hozzájárultak az oktatásszervezés vargabetűi is. A gyorsan változó és bonyolult helyzetben a megyei művelődésügyi irányítást három fő cél vezette:

- Az oktatásfejlesztés távlati célja, hogy a középfoku végzettség megszerzése általánossá váljon. Ezért a beiskolázási arányokat és az iskolai kereteket úgy kell alakítani, hogy a megoldás irányába hassanak.
- A növekvő megyei munkaerőhiányra való tekintettel a szakképzésben optimálisan alkalmazkodni kell a termelés igényeihez és változásaihoz. Ennek megfelelően szükséges a középfoku intézmények szerkezetének alakítása.
- A lecsökkent ifjúsági forrásból csak a felvételi arányok javításával lehet gondoskodni a megye felsőfoku szakember utánpótlásáról. Ezért a középfoku intézmények felsőfokra előkészítő munkáját javítani kell.

a/ A középfoku oktatás arányainak kiterjesztése

A demográfiai csúcson 1969-ben az általános iskolában 4.878 zalai tanuló végzett. Számuk erőteljesen csökkent és 1978-ban

mindössze 3.000 körül lesz a végzősök száma. Tartós emelkedés nem várható: 1986-ig 3.000-3.200 fővel lehet számolni. (37) Ez az objektív folyamat választ elé állította a megyei művelődésügyi vezetést. Vagy ennek arányában csökkenti a középiskolai kereteket, vagy más megoldást választ. A megyei végrehajtó bizottság a művelődésügyi osztály javaslatára a középiskolai keretek fenntartása mellett döntött. (38) Csak két vidéki egy-egy osztálysorozatos-gimnázium megszüntetésére került sor. A kialakult helyzetet két fontos távlati tendencia kibontását tette lehetővé. A művelődésügyi osztály ezek maximális kihasználását határozta el.

- Az egyik: a középfoku oktatási intézményekben az oktatási feltételek minőségi javítása. Ennek keretében az 1968-as 40-42-es osztályétszámokat először 36-ra mérsékelte, majd 28-30-ra csökkentette. Így biztosítja a tanulókkal való intenzívebb és hatékonyabb foglalkozást.
- A másik: a középfoku beiskolázás arányainak rohamos megemelése. Erre igényt az iskoláztatás iránt megnövekedett érdeklődés teremtett. A középtokon továbbtanulók száma és aránya már korábban is jelentékenyen emelkedett. 1963-ban még a 70 %-ot sem érte el. 10 évvel később már 84 % volt. Az utolsó két évben (1976-77) ugrás-szerűen emelkedett meg: 91-93 % között alakult. Ezzel -gyakorlatilag- a megyében általánossá vált a középfoku tanintézetekben való továbbtanulás.

A legnagyobb problémát a lecsökkent tanulómennyiség zavar, panasz nélküli, optimális szétosztása jelentette. A hagyományosan kialakult pályairányítási módszerek és a beiskolázás rendszere erre alkalmatlannak bizo-

nyult. Ezért a megyei osztály több irányban tett intézkedéseket.

- Elrendelte a 7. osztályos tanulók pályairányulásának felmérését. A jelentkezési adatokat összevetették a reális lehetőségekkel és a Pályaválasztási Tanácsadó Intézet az elemzés eredményéről a sajtó útján és az iskolák szülői értekezletein részletes tájékoztatást adott. Ez figyelmeztette a szülőket és a tanulókat a várható jelentkezési helyekre, és lehetővé tette a hiányszakmákra a módszeres orientálást.
- A végrehajtó bizottság -a megye termelési érdekeit és az országos irányelveket figyelembe véve- 1980-ig meghatározta a középfokú intézmények beiskolázási arányait. E szerint a továbbtanulásra jelentkező tanulók felét a szakmunkásképzésbe, felét a középiskolákba kell irányítani. A középiskolák 60 %-a szakközépiskolai, 40 %-a gimnáziumi felvételt biztosít. (39)
- A biztonságos, ésszerű elosztás érdekében a művelődési osztály többlepcsős felvételi rendszert vezetett be. Eszerint először azokban az iskolákban, tagozatokon és szakmákban kell a felvételeket lebonyolítani, ahol nagyarányú jelentkezések vannak. Az innen elutasítottak jelentkezhetnek az összes többi helyre. Ezután kerül sor a többi intézményben a felvételre. A tanulók egy részét innen is elutasítják. Ezek szülei a még be nem töltött helyekről, szakmákról részletes írásbeli tájékoztatást kapnak, és felszólítást arra, hogy a megjelölt helyeken felvételre jelentkezzenek.

Csak ezután kerül sor a felvételi időszak lezárására. Ez a többlépcsős rendszer a korábbi jogos panaszokat a minimálisra csökkentette. Azt is biztosította, hogy a jóval kisebb tanulólétszám mellett még a szakmunkás-képző iskolák is 95-96 %-ra teljesítették beiskolázási tervüket.

A középfoku iskolák nappali tagozatain való nagyarányú továbbtanulás azonban a középfoku iskoláztatás kiterjedésének csak az egyik tendenciája volt. Emellett egyre növekedett a középfoku felnőttoktatásban résztvevők száma is. (40) A végrehajtó bizottságnak a munkásművelődés fejlesztésére hozott határozatai, a művelődésügyi osztály intézkedései és a szakmunkások hároméves középiskoláinak megszervezése e folyamatot még fel is gyorsította. A kibontakozás arányait mutatja a felnőtt tagozatok létszámának alakulása. 1970-ben a résztvevők száma a másfélezer főt alig haladta meg. Az utóbbi években pedig tetézi a 4.000-et. Eredményrel jártak azok az erőfeszítések is, amelyek a szociális összetétel megváltoztatására irányultak. Fél évtized alatt a nők aránya két és félszeresére nőtt. A fizikai dolgozóké a résztvevők feléről a háromnegyedére emelkedett. Megfiatalodott ez az iskolai típus is. A tanulók egyharmada nincs 20 éves, a fele pedig nem érte el a 30 esztendőskort. E tendencia jelentőségét mutatja, hogy a középfoku felnőttoktatás tanulólétszáma -évek óta- a középiskolások létszámának a felét éri el vagy fölözi meg.

E tények egyre követelőbb módon vetik fel az általános és egyénes középfoku képzés igényét és teremtik meg tárgyi, személyi és szervezeti feltételeit. A megyei művelődésügyi vezetés ezért igyekezett kibontakozásukat elősegíteni és támogatni.

b/ Alkalmazkodás a termelés igényeihez és változásaihoz

A hetvenes évek közepére az általános iskolákban végző tanulók száma egyharmadával csökkent. A megye munkaerőtartalékai kimerültek. A nők tömeges munkába állítása is megtörtént. Az utánpótlás egyetlen forrásává az ifjuság vált. Ehhez képest a termelés munkaerő igénye alig csökkent. Ez szükségessé tette egyrészt a vállalati, üzemi munkaerőigények erőszakos csökkentését, másrészt a szakmunkásképzés arányának növelését. A tanács végrehajtó bizottsága, munkaügyi és művelődésügyi osztálya a megoldás érdekében egész sor intézkedést fogantatott. Ezek közül legfontosabbaknak a következők bizonyultak.

- A végrehajtó bizottság korlátozta a vállalati igényeket. (41) Az üzemeket, termelési helyeket kategóriákba sorolta. Az első kategóriába kerültek a minősített nagyüzemek, az exporttermelő iparágak, a mezőgazdaság és a legfontosabb szolgáltató vállalatok. Ezek szakmunkásképzési igényét korlátozás nélkül kell kielégíteni. A második kategóriába sorolt termelőegységek számára a szakmunkásképzést változatlan szinten kell biztosítani. A harmadik kategóriába kerültek a visszafejlesztésre, összevonásra, stagnálásra ítélt üzemek és termelési helyek. Ezek csak minimális utánpótlást kaphatnak, szigorúan meghatározott területeken. A szabályozás lehetővé tette, hogy a rendelkezésre álló ifjúsági forrás és a szakmunkásképzési igény összhangba kerüljön.
- Ugyanakkor a művelődésügyi osztály növelte a szakmunkás kiképzés arányát. (42) Az 1970-es évek közepétől egyre több tanulót irányított a szakmunkásképzőbe. Az egész iskolarendszeren belül arányukat 40 %-ról a felére növelte. Így -a tanulólétszám jelentős esése mellett -

a szakmunkásképző intézetekben a létszám alig csökkent. Ugyanakkor a szakmunkásképzésen belül a leánytanulók tömeges bekapcsolására törekedett. A hetvenes évek elején a leányok a szakmunkástanulók 15 %-át sem érték el. Az intézkedések hatására 1975-ben már a lányok aránya elhagyta a 20 %-ot és két év múltán a tanulók egyharmada leány lett.

Egy sor szakmában szinte kizárólagossá vált felvételük, a szakmák jelentős részében pedig szigorú szabályozás írja elő beiskolázási arányukat. Így a folyamat tovább tart. Az 1980-as évek elejére 38-40 %-os részvételüket kell biztosítani a szakmunkásképző iskolákban. A harmadik bővítési program előkészítése most folyik. Érvényesítése 1978 szeptemberétől kezdődik meg. A termelőágazatok szakközépiskoláiban a szakmunkásképesítést nyújtó szakközépiskolák kialakítására tér át a megye. Emellett 1978 és 80 között Nagykanizsán egy új 16 tanulócsoportos ipari és mezőgazdasági gépészeti szakközépiskola létesítésére kerül sor. (43)

A megyei művelődésügyi vezetés arra az álláspontra helyezkedett, hogy az egész középfokú oktatást egyetlen egységes rendszernek tekinti, amelyben az egyes intézménytípusok funkcióik és tanterveik tekintetében különböznek, de mindegyikben lényegében azonosak az alapvető nevelési, világnézeti elvárások; egységesek az oktatás és a diákszociális ellátás feltételei, az irányítás és az ellenőrzés keretei. Jellemzőnek megfelelően, de azonos színvonalon kell biztosítani mindegyikben az oktatást is. Az egységes szakmunkásképzés, a szakmunkásképesítést adó szakközépiskolák és a szakmunkások három éves dolgozó tagozatainak bevezetése ebben a meggyőződésében a művelődésügyi osztályt újra és újra

megerősítette. Ennek eredményeként alakult ki az a gondolat, hogy a szakképzés távlati fejlesztése során olyan kiképzési bázisokat kell létrehozni, amelyek a szétforgácsolt erőket célszerűen marokra fogják, és képesek a termelés gyorsan változó igényeihez rugalmasan alkalmazkodni. Ezt a szervezeti formát a művelődésügyi osztály javaslatára a végrehajtó bizottság a szakmai képzést nyújtó iskolák általános fejlesztési modelljeként fogadta el, és elrendelte ütemes kialakításukat. (44) E szervezeti forma lényege a következő.

- A kiképzési bázis olyan iskolakomplexum, amely egy-egy iparág, termelési ágazat számára képez utánpótlást. (pl. mezőgazdaság, gépipar, építőipar, kereskedelem stb.).
- Magába foglalja az e területre irányuló szakközépiskolai és szakmunkásképzést, az iskolarendszerű felnőttoktatást és tanfolyami képzést, a technikusok kiképzését. Ezen belül biztosítja a termelés igényeihez való rugalmas alkalmazkodást, és lehetővé teszi a tanulók szabadabb áramoltatását az egyes képzési formák között.
- A kiképzési bázisokat úgy kell kialakítani, hogy azok optimális nagyságrendben tegyék lehetővé az oktatói állomány, a műhelyrendszerek, a felszerelés, a diákszociális- és sportlétesítmények kihasználását. A kis intézmények összevonása és a mamutintézmények decentralizálása utján valósítandók meg.

- A kialakítás alapvető útja nem új iskolák építése, hanem a meglévők ésszerű összevonása, bővítése, a feladatokhoz mért teljessé tétele.

A megyében az első lépések már megtörténtek; Nagykanizsán a kereskedelmi szakközépiskolát, a hozzá kapcsolódó szakmunkásképzést és a felnőttoktatást a megye egy keretbe vonta össze. Ennek szellemében történt a kehidai szakmunkásképző intézet betelepítése és a zalaegerszegivel való egyesítése; így alakult ki az új mezőgazdasági szakoktatási bázis, amelyben a középfokú felnőttoktatás is megindult. Hasonló szellemben kezdődött el az új nagykanizsai ipari és mezőgazdasági gépészeti bázis kialakítása. 1980-tól újabbak kialakítására kerül sor, és a teljes megvalósítás érdekében ez a legjelentősebb lépés az egyetemes középfokú oktatás felé.

c/ A felsőfokú tanulmányokra való felkészítés eredményességének növelése

A középfokú tanintézetekben végzett tanulók 16-17 %-a jutott el a hatvanas évek végén a felsőfokú tanintézetekbe. Ez az országos átlagnál lényegesen kevesebb volt. A megye lakosságának korábbi alacsony iskolázási szintje, az értelmiség országos átlag alatti aránya egyértelműen éreztette negatív hatását. A jelentkezőkhöz képest is kedvezőtlen volt a felvettek aránya; a megyék sorrendjében Zala az utolsó harmadban állt. Abszolút számban is kevés tanuló került felvételre: mindössze 200 körül. A megyei művelődésügyi vezetés úgy ítélte meg, hogy meg kell tennie minden pillanatnyilag szükséges intézkedést, de tartós eredményeket csak átfogó és hosszútávú intézkedési rendszertől várhat. A leglényegesebb célkitűzései a következők voltak.

- A felkészítést az általános iskolában szükséges meg-
alapozni, és az elméletileg tehetségeseket a legtöbb
lehetőséget nyújtó középiskolákba kell irányítani.
- A középfoku iskolák szerkezetét úgy kell alakítani,
hogy az a felsőfoku felvételi lehetőségek szempont-
jából optimális legyen.
- És végül a nevelőket és az intézményeket ösztönöz-
ni kell nagyobb teljesítőképességre.

A legelőőbb feladat az általános iskolai oktatás színvonalának emelése volt. Az erre irányuló erőfeszítésekről a megelőző fejezetben részletes képet adtam. Ezek eredményei azonban csak hosszú távon jelentkezhetnek. Ezért gyorsabb megoldást kellett találni. A nevelők körében és a sajtó útján a művelődésügyi osztály széleskörű propagandát kezdett annak érdekében, hogy az elméleti tanulmányokra alkalmas gyerekek, főként a fizikai dolgozók gyerekei a gimnáziumok tagozatos osztályaiba jelentkezzenek.

Erre azért volt elsősorban szükség, mert a többéves tapasztalatok azt mutatták, hogy a gimnáziumból a tanulók sokkal nagyobb arányban jutnak a felsőfokra, mint a szakközépiskolából. Első sorban a fizikai dolgozó szülőket kellett erről meggyőzni. E családokban kisebb volt a továbbtanulási igény. Már az érettségi megszerzése is jelentős társadalmi emelkedést jelentett a szülők szemében. Ehhez hozzájárultak gazdasági megfontolások is.

A helyzet elemzése során az is kiderült, hogy a legesélyesebbek a tagozatos osztályok tanulói. Ezért a művelődésügyi osztály áttagozatok széleskörű kiterjesztését határozta el. Az 1970-es évek

első felében a nyelvi, az évtized közepén pedig a természettudományos tagozatok kialakítását szorgalmazta. Így az osztályok legnagyobb része valamilyen tagozattá vált, az általános tantervük pedig minimálisra csökkentek. Ezek egy része is speciális feladatot kapott; az óvónő és tanítóképző intézeti felvételire készített elő.

A 70-es évek elején az egyik legnagyobb problémának a gimnáziumi nyelvoktatás aránytalansága tűnt. A megye iskoláiban az általánosan kötelező orosz mellett tulsúlyban a német -és sajátos módon- az olasz volt. De hiányzott az angol. A művelődésügyi osztály a városi tanácsokkal együttműködve ennek megváltoztatása érdekében erélyes intézkedéseket tett. A 70-es évek végére az erőfeszítések eredményeként az első osztályokban tulsúlyba került a két városban az angol, a vidéki iskolákban a német, bevezették a spanyol és a szerb-horvát oktatását, lecsökkent az olasz, és kifutott a latin nyelv. Emelkedett az angol tagozatos osztályok száma és megduplázódott az orosz tagozatoké. Ez már jobban tükrözte azokat a kívánatos arányokat, amely felle a nyelvoktatásban tartanunk kell.

A felsőfoku intézmények több mint kétharmadában a matematika, a fizika, illetve kisebb mértékben a kémia és a biológia a felvételi tárgy. Így azoknak a tanulóknak volt a legnagyobb esélye a továbbtanulásra, akik a természettudományos tagozatokban készültek fel. E felismerés alapján a művelődésügyi osztály a természettudományos tagozatok számát gyorsan növelte és minden középiskolában sor került a kialakításukra. A szervezés legnagyobb akadályát a tanulók és a szülők matematika iránti idegenkedése jelentette. Ezért a művelődésügyi osztály a tehetséggondozás formái között erre fordít a legnagyobb gondot, Erről a következő fejezetben részletesebben szólok.

Az intézkedéseket igazolták a felvételek eredményei. 1975-ben - a gyorsan kiszélesedett középiskolai továbbtanulás és a magas szakközépiskolai arány ellenére - az érettségizettek 23 %-a jutott a felsőfoku intézményekbe. A jelentkezőkhöz képest pedig 43 %-ra emelkedett a felvettek aránya. Ez az országos átlag meghaladását jelentette és a megyék sorrendjében a 6. helyet biztosította. A felvettek abszolút számában is jelentékeny volt a növekedés. 1967-ben 218, 1975-ben pedig 330 tanuló folytatta a tanulmányait a felsőfokon. ()

Ebben -csökkenő súlyuk ellenére is- jelentős szerepe volt egyes szakközépiskoláknak. A felvettek egyharmada a szakközépiskolások közül került ki, elsősorban a műszaki főiskolákon. Ez azért is figyelemreméltó, mert a férfi műszaki értelmiség utánpótlása szempontjából ez a csoport a legfontosabb. E tanulók azonban a felvételi vizsgákon sajátos helyzetben voltak. Tudásukról nem a szakközépiskola, hanem a gimnázium követelményei szerint kellett számot adniok. Ez nemcsak méltánytalan, hanem ésszerűtlen is. Ezért a megyei osztály a szakközépiskolák tanulóit, vezetését, tantestületeit és a szülőket arra ösztönözte, hogy a szakközépiskolá jellegének megfelelő főiskolákon keréssék a továbbtanulás lehetőségét. Ez eredménnyel is járt. Egyes szakközépiskolák felvételi eredményessége megközelítette a gimnáziumokét. () Ez azonban a felvételi problémáját nem oldotta meg.

A megye eredményei a hetvenes évek második felére kedvezően alakultak. Az országos mezőnyben elfoglalt helye megnyugtató. Ennek ellenére a megyei művelődésügyi vezetés a felsőfoku továbbtanulás alakításában mégis lényeges, megoldandó problémákat lát. A tanulók irányulása és a felvételi lehetőségek között lényeges eltérések vannak, és az a felvéte-

li követelményekigen nagy szóródásában mutatkozik meg. Egyes helyekre a maximális pontszámmal sem lehet bejutni, míg más főiskolákon a minimális eredmény is elég. Ennek alapvető okát a művelődésügyi vezetés részben a jelenlegi gimnáziumi szerkezetben, részben a felvételi rendszer gimnázium-centrikusságában látja. Ezért olyan értelmű belső utasítást dolgozott ki, mely szerint:

- az 1978-tól kialakuló gimnáziumi fakultatív blokkokban biztosítani kell a természettudományos - főként a matematikai, fizikai és valamivel kisebb arányban a kémiai és biológiai tagozatok-tul-súlyát.
- ezekben a blokkokban fele-fele fiú és leány arányt kell kialakítani, a főhatóságoknak pedig javasolni kell, hogy a szakközép - iskolás tanulók felvételi vizsgájának anyaga alkalmazkodjék a szakközépiskolák tantervéhez.

4. A tehetséggondozás megszervezése

A megyei művelődésügyi osztály oktatáspolitikai elhatározásainak egyik sarkalatos pontja az volt, hogy igen széleskörű és nagy felelősséggel átgondolt tehetséggondozást kell megvalósítani. Ez ma-gában foglalja:

- a nevelői szemlélet átalakítását és a felelősségtudat felkelté - sét;
- a tehetségek felkutatását és nyilvántartását;
- a kiemelkedő képességek szervezett gondozását, képessé - geik fejlesztését;

- és végül: a tanulók intézményes versenyeztetését, küzdő -
szellemük kialakítását.

a/ A nevelők felfogásának formálása

Az első feladat a nevelői felelősségtudat felébresztése volt. Annak a beláttatása, hogy egy nyersanyagokban, energiahordozókban különösebben nem gazdag ország legfőbb természeti kincse a tehetség és a kiművelt emberfő. Ebben az oktatásnak senki másra át nem hárítható kötelessége és felelőssége van. Ezért kivétel nélkül minden iskolának és minden nevelőnek arra kell törekednie, hogy egyetlen tehetség se vesszen kárba. Ennek elfogadtatására elsősorban a közös tanévnyitó tanácskozások, a pedagógus fórumok és a tantestületekkel folytatott beszélgetések szolgáltak.

Következő lépésként a tehetség tartalmát kellett egyértelműen tisztázni. (46) Iskoláink tulságosan beálltak a mindenből ötös, "kitünő" eszményére. Ezt kellett eloldani. Széles körben bebizonyítani, hogy a technikai érzék nem kisebb az elméletinél csak más. Az "arany fej" és "arany kéz" nem értékrend, hanem a tehetség irányát jelzi. El kellett fogadtatni az új tanulóideált is. A kiváló diák eszményképét, akinek kitünősége abban áll, hogy a maga emberi képességeit bontja ki, a hajlama szerint a maximálisat, más tárgyakból a becsületes erőfeszítést nyújtja; és akinek arra is van ereje és ideje, hogy a maga közösségében élje a maga diákéletét. Ennek ára is van; ez a diák nem szükségképpen ötös minden tárgyból. A tanulók ezt viszonylag gyorsan érzékelték. A gimnáziumokban a nem felvételi tárgyakból láthatóan csökkent a "hajtas". Különösen akkor, ha a gyerekek számára ellen-szenves tanár és unalmasan tanította. Ez volt a változás egyik és negatív iránya. Ugyanekkor kiszélesedett a tanulmányi verse-

nyekre jelentkezők köre, ugrásszerűen megnőtt a versenydolgozatok száma, és nőtt a felvételikén az eredményesség is. Ez viszont a pozitív változást jelezte. A kérdés még láthatóan nem lezárt. Ezután kell megtalálni - a hosszútávra is elfogadható - ésszerű arányokat. Megoldása testületeink és a művelődésügyi vezetés előtt álló lényeges feladat.

A tehetséggondozás dolgai vezettek el a nevelői feladat újra-értelmezéséhez is. () A nevelőkkel, az intézményvezetőkkel, a szakfelügyelőkkel folytatott beszélgetés újra és újra azt erősítette meg, amelyet a pedagógiai szakirodalom az általános elmélet szintjén fogalmaz meg: a tehetségfejlesztés a tanulóban lévő alkotóerő felszabadítása. Ebből önként adódott az első feladat: a nevelőkkel el kell fogadtatni a pedagógus szó ősi értelmét; a gyermekek vezetői akarjanak lenni az ismeretszerzés és a nevelés egész folyamatában. Másrészt az is nyilvánvalóvá vált, hogy az oktatás során egyszerre kell kettős célt elérni: egy konkrét ismeretanyag elsajátítását és a probléma felismeréséhez és a megoldásához vezető ut megtanítását. Ez nem volt olyan magától értetődő. A szakfelügyelők jelentések pl. lépten nyomon számoltak be arról, hogy X, Y vagy Z nevelő nem mutatja, hanem elmondja a kísérletet. Ezzel az erővel akár hittant is taníthatna. A gyerekek nem szemlélik, hanem elhiszik a kísérlet lefolyását. Ezért rendelte el a művelődésügyi osztály az eszközhasználat általános felmérését, és állította a továbbképzés központjába a tanulók kreatív gondolkodásának fejlesztését. Az elkövetkező évek legnagyobb nehézségét a megyei művelődésügyi vezetés e probléma megoldásában látja.

b/ A tehetségek felkutatása

1975-ben a művelődésügyi osztály a tehetséges tanulók felkuta-

tására és nyilvántartására adott utasítást. Ennek megvalósítása során aszszakfelügyelők irányításával az intézményvezetők és a nevelők számbavették a megyében mindazokat a tanulókat, akik az átlagosnál jóval jobb elméleti, műszaki, művészeti és sport adottságokkal rendelkeznek. Ezeket az iskolák igazgatói és a szakfelügyelők nyilvántartják. Róluk személyiséglapot vettek fel, fejlődésüket nyomonkísérik és rögzítik. E tanulók adatai kerültek a megyei tehetségkutatásztérbe, amely mintegy 700 általános iskolai tanulót tart nyilván () Kiválasztásuknál elsősorban a gyerekek adottságait kellett gondosan mérlegelni, és a fejlesztésük során a nevelőknek, az intézményvezetőknek különös gondot kell fordítani a fizikai dolgozók gyermekeire. A megyei vezetésnek az az elvárása, hogy ezek a tanulók különleges megfigyelést, differenciált terhelést, kiemelt ösztönzést kapjanak, és a velük foglalkozó nevelők a legnagyobb gondaladják kézről-kézre őket tanulmányaik befejezéséig.

c/ A tehetséggondozás szervezeti és módszerei

A tehetségek felkutatása mellett ki kellett alakítani a tehetséggondozás intézményes formáit. Az országosan alkalmazott módszerek mellett az általános iskolában főként három forma került előtérbe. A városok és a nagyobb települések tanulói, illetve a körzetben lakók számára szerveződött a területi központi szakkör, első lépésként matematikából. Vezetőik a legkiválóbb tanárok, akik magas követelményekkel foglalkoznak a különböző iskolákból hozzájuk küldött tanulókkal. A másik formája a nyári szaktáborok. Megszervezésén yaranként üdüléssel egybekötve 10-14 napos keretben kerül sor. Ide főként a vidéki kisebb iskolák tanulóit hívják be. A foglalkozásokat szakfelügyelők és kiváló tanárok vezetik. A táborozás célja a jutalmazás és a magas színvonalu foglalkoztatás mellett az azo-

nos értéklődésük, tehetségük összeszoktatása.

Legfejlettebb formája a tehetségesek kollégiumának a megszer-
vezése volt. Egyes vidéki általános iskolai kollégiumok létszá-
ma lécsökkent, a férőhelyek felszabadultak. Ugyanakkor a sport-
egyesületek részéről nagy igény jelentkezett a vidéki tehetsé-
gek összegyűjtésére és képzésére. Különösen a Zalaegerszegi
Torna Egylet labdarugó szakosztálya szorgalmazta. 1975-ben
egy többlépcsős válogatási rendszerrel a sportiskola edzői és
tanárai kiválasztották a labdarugásban tehetséges általános is-
kolai 7. és 8. osztályos tanulókat. Ezeket a megyei művelődésü-
gyi osztály a Pacsán kialakított kollégiumban helyezte el. ()
Iskolai oktatásuk az általános iskola keretei között történt, labda-
rugó felkészítésükről pedig a délutáni órákban az egyesület ed-
zői gondoskodtak. Közös volt az elhatározás: sem a tanulók ta-
nulmányi eredményében, sem emberi magatartásában nem lehet
semmiféle engedmény. E követelmény szinte maradéktalanul meg-
valósult. A kollégisták tanulmányi eredménye kedvezőbben ala-
kult, mint a községi általános iskolásoké. Ugyanakkor az uttoró
olimpiákon fogalom má vált nevük és küzdőszellemük (47)

1976-ban a kollégium bővült a 6. osztályosok bevonásával, és
megkezdődött a nagykapornaki általános iskolai kollégiumban a
kosárlabdában tehetséges fiúk és lányok összegyűjtése a vidé-
ki körzetekből. A megye programja szerint 1980 és 85 között
ez a rendszer tovább épül. Kiterjed a sportban az uszásra és
az atlétikára, az elméleti tárgyakból pedig a matematikára és az
idegen nyelvekre.

A tehetséggondozás a középfokon még szélesebb körben bonta-
kozott ki. Magába foglalja a tehetséggondozás általános formáit,
az általános iskolai szervezeti formák továbbfolytatását és vé -

gúl a versenyeztetés széleskörű megszervezését.

A tehetséggondozás általános formái között jelentős szerepe van az egyetemi előkészítő tanfolyamoknak. () Az 1975-ös tanévben pl. a megye 15 középiskolájában 81 előkészítő tanfolyam indult. Ezen 933 tanulót, a teljes középiskolai létszám 15,8 %-át készítettek fel. Ugyanebben az esztendőben ezek - ben az iskolákban 115 szakkör működött, amelyekben 1865 tanulóval foglalkoztak a nevelők. Ez a teljes tanulólétszám 31,5 %-a. () Jelentős szerepük volt a felvételek pozitív alakulásában.

A megyei művelődésügyi osztály a középfokon is megszervezte -az általános iskolaihoz hasonlóan- a tehetséggondozás sajátos formáit. Ezek közül legjelentősebb a központi matematikai szakkör, amely keretében a két városban 1976-ban 139 kiemelkedően tehetséges tanulóval évfolyamonkénti bontásban foglalkoztak a legjobb felkészültségű tanárok. Nyáron ezt matematika szaktábor egészítette ki. Ez évben e rendszer kémiai és fizikai szaktáborral bővült. 1977 szeptemberétől pedig középfokon is beindult a tehetségesek sportkollégiuma. A jelenlegi szervezeti keretek között a kollégiumban elhelyezettek létszáma 70 fő, és 1980-ig 100-120 köré emelkedik a létszám.

Gondoskodni kellett a felkészített tanulók küzdőszellemének fejlesztéséről, a versenyeztetéséről is. Ennek alapvető formája az országos tanulmányi, szakmai és sportversenyeken való részvétel széleskörű kiterjesztése volt. Eredményeként volt olyan esztendő, amikor a középiskolai tanulmányi versenyre készített dolgozatok száma egyetlen tárgyból is meghaladta a tucatnyit, és a helyezést elérték száma pedig évek óta kategóriánként 10-14 körül alakul. () A felkészítő tanárok elismerése érdekében a

megye széleskörű ösztönzőrendszert dolgozott ki. Erről később szólok.

A másik módszer a tehetséges tanulók bekapcsolása volt a középiskolai Matematikai Lapok matematika, illetve fizika feladat - megoldó versenyébe. Ebben elsősorban a tagozatos osztályok tanulói vettek részt. Az eredmények mögött néhány igen elkötelezett és alaposan felkészült tanár szenvedélye állt. Az arányaira vonatkozóan egyetlen szemléltető adat. Matematikából 1974 - ben 26 tanuló dolgozott. Az első és a második díjat a Zrinyi Gimnázium két tanulója nyerte, és még 14 kapott dicséretet.

Emellett a megye kialakította a saját maga belső versenyrend - szérét is. Egy-egy iskola vált a versenyek gazdájává. Évek óta 3 tárgyból indultak: matematika, kémia és fizika. A megyei osztály - hogy a beltenyészet jellegüket megszüntesse - a szakfelügyelet javaslatára rendszeresen hív meg versenyzőket más megyék iskoláiból is. ()

A megye oktatási és nevelési erőfeszítéseinek fő irányait ezek a tendenciák jellemzik.

III.

Az oktatáskorszerűsítés eszközürendszere

1. A pedagógustársadalom befolyásolása

Az oktatáspolitikai, pedagógiai célkitűzések megvalósítása elsősorban a nevelőkön mult. A megyei vezetés álláspontja az volt, hogy az oktatási folyamat legfontosabb tényezője a pedagógus volt és az is maradt; a korszerűsítés legnagyobb tartalékai benne adottak. Elsőrendű célként tehát a pedagógusközösségek megnyerését, hatékony felkészítését és alkotóerőik felszabadítását tűzte ki célul. A művelődésügyi osztály ennek szellemében terjesztette a végrehajtó bizottság elé a pedagógusok élet- és munkakörülményeiről és azok továbbfejlesztéséről szóló elemzését. (48) A végrehajtó bizottság a tanács történetének leghosszabb napi rendi tárgyalása után hozott határozatot, és a felettes szervektől a nevelők fizetésének javítását kérte. Az előterjesztés anyaga és a határozatok a nevelők körében is ismertté váltak. Pár hónap után követte a pedagógus-bérrendezés. E körülmények megnövelték a tanács vezetésével és a művelődésügyi osztállyal szemben a pedagógusok bizalmát.

A határozat alapján a művelődésügyi osztály széles körű programot dolgozott ki a gondoskodás különböző formáiról. Az egyik feladat a letelepítés, a lakás biztosítása volt. Zalaegerszeg városa nagy számban utalt ki lakásokat. Nagykanizsán társasházépítési akció indult. A vidéki körzetekben a helyi tanácsokkal együtt a művelődésügyi osztály évente 6-12 lakást vásárolt vagy épített, és 15-20 pedagógus számára adott évenként az országos keretből építési kölcsönt. Zalaszentgróton a fiatal pedagógusok részére átmeneti pedagógus-szállást alakítottak ki. A művelődésügyi

osztály -a szakszervezettel együttműködésben- sokoldalú támogatást nyújtott a családos üdültetéshez is.

Az ifjúsági üdülők lehetővé tették pedagógus családok nyaralását. Külföldi cseréket szerveztek, és a szakszervezetek központi üdülőiben szobákat vásároltak. () A másik feladat az országos bérátlagok elérése volt, sőt arra törekedtek, hogy ezeket meg is haladják. Ennek érdekében a művelődésügyi osztály szabályozott bérgazdálkodást, a maradványok átcsoportosítását és a tartalékok koncentrálását vezette be. Az intézkedések eredményeként a 70-es évek közepére a megyei bérszinvonal az országos átlag fölé emelkedett és a kereseti lehetőségek tekintetében a megye nevelői az országos élvonalba kerültek. () Ez teremtett lehetőséget a nevelőtársadalommal folytatandó nyílt és őszinte párbeszédre.

a/ A nevelőtársadalommal való "párbeszéd" megszervezése

A megyei művelődésügyi vezetés azt vallotta, hogy csak az oktatáspolitikai elképzeléseket jól ismerő pedagógus-társadalom képes a megyei célokkal azonosulni és azok érdekében hatékonyan cselekedni. Ezért elsőrendű kötelességének tekintette a tantestületek tájékoztatásának megszervezését.

Az igazgatók és szakfelügyelők eligazítása nem bizonyult elég ségesnek. Lényeges információk elakadtak, és már a tantestületi értekezleten sem kerültek szóba. A vezetés pedig szeretne volna megtalálni a tantestületekhez vezető utat. Az első lépés a közös tanévnyitó tanácskozások megszervezése volt. Ezekre a tanév végén került sor, és a tantestületek teljes vezetőgárdája kapott rá meghívást. Első napján a művelődésügyi osztályok dolgozói, az igazgatók és a felügyelők, az iskolai párt- és szakszer-

vezeti szervek, valamint az ifjusági mozgalom vezetői együttesen vettek részt. Ekkor hangzott el az osztályvezetői beszámoló, amely az elmúlt tanév értékelését és a következő tanév nevelési és oktatási feladatainak kijelölését tartalmazta. Így az iskolák teljes állami és társadalmi vezetése első kézből kapott egységes és átfogó eligazítást. A második napon az egyes csoportok már különváltak, és így került sor a szakterületek feladatainak részletes megbeszélésére.

Ez a szervezeti forma jó eredményt hozott. Az egyes intézmények vezetői az egész ágazat sikereiről és gondjairól képet kaptak; ezáltal részesei lettek más szakterületek örömeinek és kudarcainak. A feladatok megfogalmazása is több csatornán, több oldalú szemlélettel jutott el a testületekbe. A Művelődésügyi Minisztérium vizsgálati brigádja meglepetéssel állapította meg: "A megyei művelődésügyi osztályon és az iskolában ugyanazt mondják."

A megyei vezetés ezt sem tartotta elégségesnek. Szeretett volna eljutni minden pedagógus közvetlen személyes tájékoztatásához. Ennek érdekében került sor a Művelődésügyi Tájékoztató kiadására, amely negyedévenként jelenik meg. Tartalmazza az ágazatra vonatkozó belső utasításokat, állásfoglalásokat, a testületi előterjesztéseket és határozatokat, a fontosabb értékeléseket, a kitüntetéseket, a pályázati eredményeket és mindezekelőtt az egyes tanévekre vonatkozó megállapításokat, illetőleg feladatmeghatározásokat. Ezeket a füzeteket a tantestületi szobákban ki kell függeszteni, hogy bárki számára hozzáférhető legyen. Így minden pedagógus közvetlenül maga is tudomást szerezhet a megye oktatását és a nevelőket érintő minden fontosabb kérdésről. ()

A közös tanévnnyitó tanácskozások és a Művelődésügyi Tájé-

koztató megjelenése azonban csak az egyik irányban biztosította az információk folyamatos áramlását. Emellett a pedagógusok részéről is meg kellett teremteni a visszajelzés és visszakerdezés lehetőségét. Idők folyamán ennek három formája alakult ki. Az egyik: az évenként és városonként, járásonként megszervezett fórumok. Ezek tulajdonképpen nyilvános konzultációk, amelyeknek alapelve: "A pedagógus kérdez, a művelődésügyi vezető válaszol." A megjelenés önkéntes. A kérdés és probléma felvetés történhet előre és a helyszínen, írásban és szóban, névvel és névtelenül. A kérdésekre és felvetésekre a művelődésügyi megyei vagy helyi vezetői válaszolnak. A válasszal vitatkozni lehet, és így a konzultáció időnként vitafórummá alakul át. A fórumok megszervezésére öt-hét helyen került sor, 600-800 pedagógus vett részt, 300-400 kérdés, felvetés, javaslat hangzott el. Az elmúlt évek során egyre nyilvánvalóbb lett óriási előnye: a művelődésügyi vezetés számára lehetőséget adott a tantestületeket érzékenyen érintő kérdések, sérelmek azonnali érzékelésére; a vitás dolgok nyílt, közvetlen és nyilvános megbeszélésére. Ezért a megyei vezetés e forma megtartását és módszereinek fejlesztését határozta el.

Szűkebb körben hasonló szerepet töltenek be a járási és városi pedagógus-klubok is. Ezek a fiatalabb és az érdeklődőbb nevelők önkéntes társulásai. Foglalkozási tematikájukban előadások, viták, szórakozási alkalmak szerepelnek. Időnként meghívják a művelődésügyi vezetőit, és a foglalkozások vitafórummá alakulnak át. A vezetői informálódás sajátos módja lett a tanácsadói felkérés. Egy-egy probléma megvitatására a művelődésügyi osztály vezetője személyesen kért fel kartársakat. A velük folytatott, teljesen nyílt és kötetlen megbeszélések kettős feladatot töltenek be: egyrészt biztosítják, hogy a gyakorlat legjobb szakembereinek észrevételeiről, javaslatairól a vezetés értesüljön; másrészt a fő-

rumokhoz hasonló módon- ellátják "a közvélemény kimondásának" feladatát is.

A kialakult gyakorlat a művelődésügyi osztályt arról győztette meg, hogy a vezetés és a pedagógusok együttműködésének előfeltétele egyrészt a vezetés elképzeléseinek lehető legteljesebb eljuttatása minden nevelőhöz, másrészt a nevelők részére a lehetőség megadása, hogy közvetlenül és állandóan beleszólhassanak az intézmények és saját sorsuk alakulásába.

b/ A nevelők továbbképzése

A feladatok megoldására való készség és a tájékozottság azonban önmagában még nem elég. A megyei művelődésügyi osztály - az adott lehetőségek határai között - képessé is akarta tenni a megye nevelőtársadalmát a gyorsan változó ismeretek és módszerek alkalmazására, ezért a 70-es évek elejétől egyre nagyobb erőfeszítéseket tett egy jól átgondolt megyei továbbképzési rendszer kiépítésére.

Ennek gazdájává a Megyei Továbbképzési és Szakfelügyeleti Kabinet vált, amely a művelődésügyi irányítás szerves és közvetlen részét képezi. Az általa kiépített továbbképzési rendszer fő tartalmi jegyeit és szervezeti formáit a művelődésügyi vezetés a következőkben határozta meg.

- A továbbképzés igényesebb formáiban résztvevők a tanfolyamok szakanyagán kívül ismerjék meg a megyei művelődésügy helyzetét, eredményeit, problémáit és célkitűzéseit is. Ezért az igényesebb tanfolyamok tematikájába mindenütt be kell építeni az oktatáspolitikai szemléletet formáló és látókört bővítő előadásokat és konzultációkat.

- A képzés gerincét alkotó tanfolyamokat kétéves rendszerben évi 10-10 napos foglalkozással kell megszervezni. Az első év feladata az elméleti felkészítés, a másodiké a gyakorlati alkalmazás biztosítása. A tanfolyamok résztvevőjének egy-egy iskolai feladatot elméletileg ki kell dolgoznia, nevelői gyakorlatában meg kell valósítania, és ennek eredményéről a tanfolyam végén kötelezően elkészítendő **záródolgozatban** be kell számolnia.
- A kétéves tanfolyamok résztvevői a tanfolyami időben hetenként egy-egy szabadnapot kapnak. A tanfolyami végzettséget -amennyiben a nevelő munkájában pozitív eredménye van-rénd- kívül feljebb sorolással kell elismerni. A legjobb dolgozatokat közkinccsé kell tenni, és a legeredményesebbnek bizonyult hallgatókat be kell kapcsolni a megyei előadói gárdába.

Ezeknek az alapelveknek megfelelően alakult ki a megye továbbképzési gyakorlata és rendszere. A következő fő továbbképzési formákat foglalja magába.

- Aláptanfolyamok. Céljuk az aktuális pedagógiai feladatokra való felkészítés (pl. az új tantervek, a családi és állampolgári nevelés bevezetése, az oktatástechnikai kiképzés, stb.) Időtartamuk 3-5 nap. Résztvevői főként az iskolai munkaközösségek vezetői, továbbá azok a nevelők, akik a tantestületekben a belső kiképzést végzik.
- Tantárgyi komplex tanfolyamok a képzettség korszerűsítését szolgálják. A megye úgy tervezte, hogy legalább 10 évenként minden nevelő részt vegyen ebben a továbbképzési formában. Tematikája a tantárgyra vonatkozó korszerű szakmai ideológiai, pedagógiai, pszichológiai módszertani ismereteket

a megyei oktatáspolitikai helyzettel és feladatokkal való megismerkedést foglalja magában. Időtartama két év. Az első év az elméleti felkészítésé, a második a gyakorlati alkalmazásé. A második év végén egy-egy tantárgy-pedagógiai téma önálló feldolgozásáról záródolgozatban számolnak be a nevelők. A tanfolyamok résztvevői az iskolák szakos tanárai.

- Szaktanfolyamok. Feladatuk: felkészítés a speciális ismereteket igénylő iskolai feladatokra. (pl. a gyermekvédelmi, a pályaválasztási feladatok ellátása vagy az oktatástechnológia elmélyültebb megismerése). Időtartamuk egy vagy két esztendő. A tanfolyami idő első felében elméleti megalapozást kapnak, a második felében pedig egy-egy iskolai, pedagógiai feladat gyakorlati kidolgozására és a záródolgozat elkészítésére kerül sor. E tanfolyamok résztvevői a speciális iskolai feladatokat ellátó nevelők (gyermekvédelmi, pályaválasztási stb. felelősök). ()

- Vezetői tanfolyamok. Feladatuk a vezetői állomány korszerű vezetéselméleti, ideológiai, pszichológiai, pedagógiai, gazdasági, munkaügyi ismeretekkel való felvértezése. A tanfolyamok kétévesek. Az első év az elméleti alapvetéssel, a második pedig egy-egy vezetői feladat elméleti kidolgozásával, gyakorlati végrehajtásával és a záródolgozat elkészítésével telik el. Résztvevői a vezetői állomány és a káderutánpótlás köréből kerülnek ki. Az évek során két formája alakult ki. Az egyik a vezetői és káderutánpótlási tanfolyam, amely a korszerű vezetési ismeretekben és gyakorlatban ad jártasságot. Ezekben a tanfolyamokon derült ki, hogy a vezetők neveléslélektani ismeretei hiányosak. A megyei vezetés erre való tekintettel szervezte meg -az Eötvös Loránd Tudomány-

egyetem oktatóinak támogatásával és vezetésével -a neveléslélektani tanfolyamot. Már harmadik alkalommal, igen nagy érdeklődés mellett és eredményesen működik ()

E tanfolyamok keretében a nevelőtársadalom egésze számára a folyamatos továbbképzés nem biztosítható. A művelődésügyi vezetés ezért az önképzés és a tantestületi képzés formáinak kialakítására ösztönzött. Egyik módszerévé a tanfolyami záródolgozatok közzétételé vált. A Megyei Szakfelügyeleti és Továbbképzési Kabinet a záródolgozatok felhasználásával egyes tanfolyamokról és témakörökről évente több "Módszertani füzet" ad ki. E kiadványok lehetővé teszik, hogy a megyében felhalmozódott módszertani tapasztalatokhoz minden nevelő közvetlenül hozzájuthasson, saját gyakorlatában alkalmazhassa, sőt maga is hasonló módon próbálkozzon és kísérletezzon. A tantestületeken belül folyó önképzés lehatékonyabb formáivá az iskolai pedagógiai napok váltak. Ezek évente egy-egy fontos pedagógiai probléma tantestületi feldolgozását jelentik. Két fontos elemet foglalnak magukba:

- a/ igényes, átfogó tájékoztatás a téma legújabb irodalma alapján (erre vagy előadót hívnak, vagy valamelyik tantestületi tag készül fel);
- b/ a tárgyalt elméleti probléma alapján az iskola mindennapi munkájának elemzése. Erről az intézmény vezetője vagy az általa felkért tantestületi tag számol be. Az elemzést tantestületi vita követi, amely az iskolában érvényesülő tendenciák és okok feltárására, a pedagógiai teendők kijelölésére irányul. E módszer a megye iskoláinak zömében általános gyakorlattá vált.

Emellett a magasabb szintű, tudományos igényű önképzés

ösztönzésére a megyei vezetés külön programot dolgozott ki.

c/ A közirói, versenyfelkészítői és tudományos ambíciók ösztönzése.

A művelődésügyi osztály abból a tényből indult ki, hogy kezében hatalmas értelmiségi hadsereg van, amelynek alkotóerejét optimálisan ki kell használni, továbbá azt is feltételezte, hogy a nevelők jó részét nem elégíti ki a napi munka, hanem többre is képesek és hivatottak. Ezért olyan formákat keresett, amelyekben a fölös energiák és alkotóerők az oktatásügy számára hasznosíthatók, a pedagógusoknak pedig megéri a velük való foglalkozás. A megyei vezetés több módon is próbálkozott, sőt mára már átfogó ösztönző-rendszert alakított ki.

A 60-as években a megyében cikket, tanulmányt, pályázatot, tankönyvet író pedagógus elvétve is alig akadt. Ebbe természetesen nem lehetett belenyugodni. Az első törekvés (1972-ben) a megyei szakirói gárda kialakítása volt. A művelődésügyi osztály meghirdette és bevezette a közirói tevékenység, a publikálás dotálását. Mindazoknak a nevelőknek, művelődésügyi dolgozóknak, akiknek cikke jelent meg szakmai vagy pedagógiai folyóiratokban, tiszteletdíját saját költségvetéséből megduplázta. Az országos pályázatokon helyezést elért nevelőknek pedig 1000-3000 Ft külön jutalmat adott. Az eredményeket a Művelődésügyi Tájékoztatóban közzétette, a jutalmakat pedig ünnepélyesen adta át. Ezek az intézkedések rendkívüli gyorsasággal növelték meg a publikálási kedvet és eredményeket. Főként a szaklapokban szaporodott a zalai szerzők száma. (49) Ugyanakkor a Pedagógiai Társasággal és a Pedagógus Szakszervezettel együttesen megyei pályázatot is hirdetett. A sa-

játos megyei oktatáspolitikai és pedagógiai problémák, feltáratlan kérdések feldolgozását és javaslatok kidolgozását tűzte ki célul.

Mindjárt az első évben szép számmal készültek dolgozatok, amelyeknek javát 1000-4000 Ft között jutalmazták. A legjobb dolgozatokat a kabinet Pedagógus Pályázatok címen kiadta. Azóta a megye évente irt ki pályázatot, és a legjobb írások megjelenésére hasonló módon került sor. 1976-ban a megyei vezetés újabb lépést tett. A zalai nevelőket bekapcsolta a Pécsi Akadémiai Bizottság Pedagógiai Szakbizottsága munkájába, és bekapcsolódott a 6. kutatási főirány országos programjába is. (Az elért eredményekbe mindenképpen belejárt az a körülmény is, hogy a művelődésügyi osztályok vezetői és dolgozói maguk is beálltak a sorba, és személyesen példát adtak). Az évi 30-40 ezer forint ráfordítás bőven megtérült. Nem egy cikk vagy pályamű jelentős szerepet játszott a megyei oktatáspolitikai törekvések részleteinek kidolgozásában. (50.)

A megyei vezetés régi és fájó gondja volt az is, hogy zalai tanulók alig szerepeltek az országos tanulmányi versenyek helyezettjei között. Ezért a művelődésügyi osztály a tanulmányi versenyekre felkészítő nevelők ösztönzését határozta el. Az országos tanulmányi versenyek első tíz helyezettje felkészítőinek külön jutalmat adott. Ez már az első évben jelentős eredményt hozott. Ezért a következő években az ösztönzést kiterjesztette a sportversenyekre (egyéni és csapat,) majd -a szakmunkásképzés átvétele után- az országos szakmunkástanuló versenyekre is. Külön elismerést jelentett, hogy a jutalmak átadására a tanév végi értekezleten, az intézmények vezetőtestületei előtt, ünnepélyesen került sor. Az eredményesen versenyző zalai diákok száma és a felkészítők jutalmazására kifizetett összeg minden terü-

leten gyorsan emelkedett, és egy viszonylag magas szinten stabilizálódott. Az utóbbi években 10-14 között alakult az országos helyezettek száma a tanulmányi, illetőleg a szakmai versenyeken. (51)

Az országos és területi jellegű kulturális vetélkedőkön a megye néhány iskolai művészeti csoportja és tanulója kiemelkedő eredményt ért el. A művelődésügyi osztály szükségesnek tartotta, hogy az ezekre felkészítő nevelőket is kiemelt jutalomban részesítse. A méltányosság azt is megkívánta, hogy a megyei osztály és a megyei KISZ a tanulók teljesítményét is megkülönböztetett módon ismerje el. Ezért az országos versenyeken első 10 helyezést elért tanulók számára a megye üdülőiben jutalomüdülést vagy külföldi (főként az NDK-ba és a Szovjetunióba szóló) utazási, táborozási lehetőséget biztosítottak. Ezzel a kiemelkedő teljesítményekre való ösztönzés rendszere a megyében teljessé vált.

A harmincas években a megyei tudományos élet képviselői főként a középiskolák tanárai közül kerültek ki. A hatvanas évekre azonban igen ritka lett a megye iskoláiban a "tudós tanár" típusa. Ezért a megyei művelődésügyi vezetés a végrehajtó bizottság támogatásával a kutatói törekvések intézményes támogatását, a tudományos eredmények tartós és intézményes elismerését határozta el. Abból a feltevésből indult ki, hogy a megye tudományos utánpótlását és a tudományos káderállomány fejlesztését elsősorban saját erejéből kell biztosítani. Az utánpótlás legjelentősebb forrása a pedagógustársadalom lehet. Ezért egy-egy tudományos feladat végrehajtására munkaidő-kedvezményt és megyei ösztöndíjat biztosított egy-két hónaptól egy-két évig terjedő időtartamra. Ezt azok kaphatják, akik disszertációra, kandidátusi vizsgára, akadémiai kutatási feladat kidolgozására vállalkoznak. Emellett a megye gondoskodik a kutatási költségek támogatásáról, egyes jelentős mű -

vek, tanulmányok megyei költségen való megjelentetéséről, és anyagi támogatást ad az országos megjelentetéshez is. Az eddigi eredmény néhány disszertáció, több publikáció, doktori és kandidátusi értekezés. Jelentőségét mutatja, hogy ebbe a körbe vont nevelők eredményét egy középiskolai tanár Állami díja és egy Apáczai-díj ismeri el. (52)

Az Akadémiával közösen került sor a Zala megyei földrajzi nevek és a személynevekről szóló dolgozat kiadására. Az elkövetkező évek alapvető törekvése a kutatói bázis kiszélesítése. A feladatra számbavehetőek körét a megyei vezetés már kiválasztotta. Részükre tanfolyamot szervezett, amelyen a tudományos kutatás módszereit elsajátíthatják. E törekvéssort a megyei tudományos és művészeti alkotói díj alapítása zárta. Kiadására első ízben ebben az évben került sor. Ez lesz a megyei pedagógiai kutatómunka legmagasabb szintű helyi elismerése is.

2. A felügyeleti tevékenység korszerűsítése

A megyei művelődésügyi szakvezetés a 1970-es évek elején első feladatának azt tartotta, hogy "kézbe vegye" a területet. Ezért olyan felügyeleti, vizsgálati módszer kialakítására törekedett, amely hatékonyan befolyásolja az intézményeket, és megbízható, pontos ismeretekhez juttatja a vezetést. Erre legalkalmasabbnak az "átfogó vizsgálatok" megszervezését látta, és 1971 őszén megkezdte a bevezetését. Nem kockázat nélkül! Ezt a felügyeleti formát a megelőző években "átkozták ki". Megszervezése során is zökkenők mutatkoztak. A felügyelők jelentős része megrekedt a régi módszerek között. Kiderült az is, hogy jól csak több évre tervezhető, és teljesen új módon kell elhatárolni az általános és a szakfelügyelők feladatait is. Ujra és újra alkalmazkodni kellett a valósághoz sok-sok mó -

dosítással. Az elképzelés első igazolását az 1972-es év hozta. A minisztériumi vizsgálat elismerte jogosultságát, és a zalai művelődésügyi osztály dolgozóit bizták meg az új felügyeleti utmutató javaslatának kidolgozásával. Így a megyei vizsgálati formák és módszerek 1973-ig összegyűlt tapasztalatait az általános iskolai felügyeleti utmutató sok vonatkozásban rögzítette. () Maga a korszerűsítési folyamat azonban nem állt meg. Egyrészt kiütköztek a felügyeleti és vizsgálati rendszer rejtett problémái, másrészt felmerültek célszerűbb és hatékonyabb megoldási módok is. Ezek szorításában formálódott mai képére a gyakorlat.

a/ A vizsgálatok tervezése

Az már korábban is látható volt, hogy megfelelő vizsgálati rendszer csak négy-öt éves távlatra alakítható ki. A megvalósulást nagyon zavarta, hogy a tanácsi általános vizsgálatok rendje ettől lényegesen eltért. Emiatt a járási általános felügyelők sokszor kétszeres munkára kényszerültek. Érdemi változást a tanácsi általános vizsgálatok 5 éves ciklusra tervezése hozott. Ez lehetővé tette, hogy a művelődésügyi osztályok saját átfogó intézményi vizsgálataikat a tanácsi komplex vizsgálatokkal összehangolják. Ennek megfelelően készült el már 1975-ben a megyei tanács és az ágazat 5 éves felügyeleti programja. (53)

Kiderült az is, hogy e rendszer fenntartása mellett lehetetlen két év múltán az utóvizsgálatok visszatérő látogatás formájában való megszervezése. Ezért 1975 ősztől a megyei osztály ehelyett az intézményvezetés helyszíni beszámoltatását vezette be. Ezt az általános felügyelők egy-két hetes ellenőrző látogatása előzi meg. Alapvető célja annak felmérése, hogy az intézményvezetés hogyan hasznosította az átfogó vizsgálat tapasza-

it, hol tart a kijelölt feladatok végrehajtásában.

A beszámoltatáson az intézményt fenntartó tanács képviselője is részt vesz, és közvetlenül győződik meg a kijelölt feladatok megvalósításának eredményeiről és problémáiról.

Az átfogó vizsgálatok rendszere még ilyen következetesen végiggondolt formájában sem bizonyult képesnek a megbízható informálásra. A tematikus célvizsgálatokat ~~nem~~ helyettesítheti. Ezért -elsősorban az oktatáspolitikai feladatok megoldásának ellenőrzésére- a célvizsgálatok számát és arányát növelni kellett. Végül az a rendszer alakult ki, hogy egy-egy általános felügyelő éves bontásban három-négy intézmény átfogó vizsgálatát vezet, ugyanilyen nagyságban végez helyszíni ellenőrzést és beszámoltatást, és hasonló nagyságrendben van ideje tematikus felmérésre, elemzésre is. ()

A vizsgálatok lefolytatása során is jelentkeztek negatív tünetek: szakfelügyelők hada zudult az iskolára, az átfogó vizsgálat jegyzőkönyve aprólékos részletességgel tartalmazta a szakfelügyelet megállapításait. Az első körülmény idegesítette az intézmények vezetőit és nevelőit. Emellett annak a veszélye is fennállt, hogy az iskola munkájáról csak aprólékos pillanattfelvétel készül, és az elkövetkező öt évben ez lesz a testület megítélésének az alapja. Ezért a megyei művelődésügyi osztály már 1974-ben úgy döntött, hogy a szakfelügyelet saját vizsgálatait már két évvel korábban kezdje meg, és olyan ütemben folytassa, hogy az az általános felügyelő megjelenéséig le is záruljon. Ezzel egyrészt a folyamatosságot és a zavarmentességet biztosította, másrészt így az általános felügyelő a teljes szakfelügyeleti anyag birtokában kezdhette meg saját vizsgálódásait. Az új rendet az igazgatók, a nevelők és a szakfelügyelők is megnyugvással vették tudomásul. A legfeltűnőbb változás az általános felügyelői jegyző-

könyvek gyors, minőségi javulása volt. Az általános felügyelők nem a szakfelügyeleti megállapítások összegezését adták, hanem azok birtokában az előidéző okokat, azok belső összefüggéseit és az oktatáspolitikai konzekvenciákat igyekeztek feltárni.

b/ A vizsgálatok jellege

A megyei vezetés az általános felügyelőktől azt várta, hogy a vizsgálati jegyzőkönyvekben azt a helyet és szerepet vázolják fel, amelyet az intézmény az adott társadalmi környezetben betölt, és az oktatáspolitikai feladatok megoldásában elért. A próbálkozások során kiderült, hogy ehhez túl kell lépni a hagyományos vizsgálati körön, időn és módszereken. A feladat megoldásához az általános felügyelő vizsgálata nem bizonyult elégségesnek. Ezért a művelődésügyi osztályok az ifjúsági mozgalom illetékes szerveivel megegyeztek, hogy az intézményi vizsgálatok - hoz közel eső időpontban értékeljék ők is az iskolák uttörő, illetve KISZ tevékenységét. A falusi körzetekben a közművelődési felügyelői vizsgálatokra pedig az oktatásával párhuzamosan került sor. Egyes helyeken az is szükségessé vált, hogy az iskolai sportéletet a helyivel összefüggésében itéljék meg. Néhány esetben a hitoktatás problémái az egyházügyi titkárral való együttműködést is megkívánták. Az utolsó két év vizsgálati anyagai és eredményei azt bizonyítják, hogy a komplex megítélés megvalósítható; és az iskola társadalmi nyitottságának szorgalmazásában igen fontos szerepe van.

Az új feladatok teljesítése hamarosan összeütközésbe került a szakfelügyelet hagyományos módszereivel is. A felügyelők hajlamosak voltak arra, hogy az intézmények helyzetéről, az egyes tantárgyak állapotáról állóképet adjanak, jöllehet a művelődésügyi

osztály a tendenciák feltárását követelte tőlük. A kialakult vitáknak az osztály belső utasítással vetett véget. Elrendelte, hogy a vizsgálatok során mindig a megelőző vizsgálati anyagból kell kiindulni. Az elemzéskor fel kell dolgozni a közbeeső időszak minden lényeges adalékát is: az osztályozási, a bukási, a versenyeztetési és felmérési adatokat. Ez hatott. Kikényszerítette az összevetést. Ekkor derült azonban ki, hogy voltaképpen milyen kevés objektív adat áll rendelkezésre. A szakfelügyelet megelőzőleg szinte csak az óralátogatások tapasztalataira támaszkodott, és értékítélete erősen szubjektív jellegű volt. Ezért meg kellett találni az általános tendenciák feltárásának objektív kapaszkodóit.

A művelődésügyi vezetés legfontosabbként az évente ezres nagyságrendekben végrehajtott megyei eredményvizsgálatokat jelölte meg. () Ezek 1971 óta évente ismétlődnek, két-három tárgyat foglalnak magukba. Egy-egy alkalommal az iskolák közel egyharmadát fogják át. A feladatlapok kérdései a tantervi anyag legfontosabb részeire terjednek ki, és a tanulók teljesítményének százalékos értékelését tartalmazzák. A felmérés alapján megyei összesítés és elemzés készül, amely a felmért tanulócsoportok teljesítményét a tantervi követelmény megvalósításának százalékában tartalmazza összességében és az egyes feladatcsoportokra vonatkozóan is. Az eredményvizsgálatoknak az értékelésbe való bekapcsolása új helyzetet teremtett. A felügyelet kezébe objektív mércék kerültek. A nevelők nem a felügyelő véleményével, hanem saját tanítványaik eredményével szembesültek. A felmérés elemzése minden évben kiadásra kerül és valamennyi intézmény megkapja. Így minden iskola vezetése, testülete és nevelője saját eredményességét összevetheti mások teljesítményével is. Ez megnyitotta az utat az objektív teljesítménymérési formák felé, és a szakfelügyeletnek is fogód-

zót adott a tendenciák feltárására.

Az átfogó vizsgálat jegyzőkönyvét az általános felügyelő az iskolavezetéssel mindig előre ismertette és megbeszélte. A tantestületek tagjai azonban az értekezleten hallották először. A félrehallások, indulatos és megalapozatlan kifakadások vagy nagyon is nyugodt hallgatások jelezték, hogy a rendszerben hiba van. Ezért a művelődésügyi osztály 1975 őszén arra az elhatározásra jutott, hogy sokkal nagyobb nyilvánosságot biztosít. Elrendelte, hogy a vizsgálat zárójegyzőkönyvét a tantestületi értekezlet előtt legalább egy héttel minden nevelőtestület kapja meg, abba bárki beletekinthessen, és a lehetőség szerint minden nevelő előre ismerje meg. Ez a törekvés nem járt kockázat nélkül. Számolni kellett azzal, hogy az elmarasztaló megállapítások kivédésére, a felelősség elhárítására egyesek igen módszeresen készülnek fel. A kísérletet végző általános felügyelők vállalták ezt is. A tantestületi értekezletek tapasztalatai azt bizonyították, hogy érdemes volt. Több lett ugyan a vita, de érdemibb és konstruktívabb. Csak egyes nevelők törekedtek a felvetett problémák kivédésére, a többség aktivan és alkotó módon saját felelősségét és a jobb megoldást kereste hozzászólásaiban. Az első tapasztalatok alapján megyei vezetés az eljárást általános gyakorlatá tette, és a vizsgálati anyagok számára előzetes nyilvánosságot biztosít.

c/ A vizsgálati eredmények hasznosítása

A vizsgálatoknak csak akkor és csak annyiban van jelentősége, amennyiben tanulságaik kiaknázására minden lehetséges ésszerűségű megtörténik. Ennek érdekében a művelődési osztály több irányban is kísérletezett. Három kérdésre kereste a választ: Az értékelés hogyan bontható le az egyes nevelőkre? Milyen módon befolyásolhatja a fenntartó tanácsokat? Tanulságait miként hasznosíthatja az irányító szerv?

Az általános felügyelői jelentés a nevelés és az oktatás helyzetét, a tárgyak tanításának állapotát, az oktatáspolitikai és társadalmi feladatok végrehajtását iskolai méretekben elemzi. Az egyes tanár munkájára csak szélső esetekben (kiemelkedő vagy kirívó teljesítmények, magatartás alapján) térnek ki. Így az egyes nevelők munkája kicsuszott az értékelés köréből. Ez a szorgalmakat bántotta, a felületeseket bátorította, a vizsgálat hatásfokát pedig rontotta. Ezért meg kellett találni annak a módját, hogy a vizsgálat végül is eljusson az egyes nevelők tevékenységének értékeléséig.

A művelődési osztály 1976-ban megkért néhány igazgatót, hogy az általános vizsgálat zárásán személy szerint is értékelje saját nevelőit. Ez gyakorlatilag úgy valósult meg, hogy a záróértekezleten az igazgató azt is feltárta, hogy az egyes nevelők milyen mértékben és módon részesek az iskola eredményeiben és kudarcaiban, illetőleg mit vár tőlük a megjelölt feladatok végrehajtása során. Így a kollektív értékelés személyre bontódott le. A tapasztalatok alapján azóta a kisebb létszámú tantestületek záróértekezletein ez általánossá vált. A nagy létszámú tantestületek esetében pedig a záróértekezlet után -munkaközösségi keretek között- valósul meg.

Az átfogó vizsgálat a fenntartó tanács számára is alkalmat teremt fenntartói jogai és feladatai elemzésére. Ennek érdekében 1973-ban néhány községben az általános felügyelő az iskolai jegyzőkönyv alapján rövid jelentést állított össze a tanács számára. Ez tartalmazta az iskola alapvető oktatáspolitikai tevékenységének értékelését, az iskolavezetés szakmai minősítési anyagát, az intézmény ellátottsági, költségvetési állapotát és mutatóit. És végül javaslatokat tartalmazott az intézmény munkájának, vezetésének és fenntartásának fejlesztésére vonatkozóan. A tanácsok zöme ezeket az előterjesztéseket megtárgyalta. Ha-

tározatokat hoztak az intézmény és a tevékenység fejlesztésére, a pedagógusokkal való fokozott törődésre is. Azóta a vizsgálati anyag hasznosításának ez a formája a községi tanácsoknál széles körben elterjedt, és jelentős szerepe van a megye oktatásfejlesztési eredményeiben.

A hasznosítás harmadik formája, a vizsgálati anyag megyei elemzése tekint vissza legnagyobb múltra. 1972 óta hagyományosan két módszere alakult ki.

- A szakfelügyelők minden év június elején a jegyzőkönyvek és a tantárgyi felmérések felhasználásával készítik el az egyes tantárgyak helyzetének elemzését. Ebben rögzítik az általánosan jelentkező vagy fontosabb eredményeket, hibákat, tendenciákat és javaslatukat. A megyei kabinet vezető felügyelője ezekre támaszkodva dolgozza ki -az osztályvezető számára- az egyes tantárgyak oktató és nevelő munkájának értékelését, illetőleg javaslatait a művelődési osztály intézkedéseire vonatkozóan.
- Ezzel párhuzamosan az általános felügyelők a vizsgálati jelentések alapján értékelik a járásban és a városban az oktatáspolitikai feladatok végrehajtását, és kidolgozzák javaslatukat. Ezt az oktatási osztályvezető-helyettes foglalja össze a vezetés számára.
- A két elemzést a tanévelőkészítő osztályvezetői beszámoló és feladatmeghatározás foglalja szintézisbe. Szóbeli közzétételére a megyei tanévnyitó értekezleten kerül sor, és minden intézmény augusztus 20-ig írásban is megkapja.

Igy a vizsgálatok során szerzett információ, értékelés és javaslat -megyei elemzés és feladatmeghatározás formájában - közvetlenül és módszeresen áramlik vissza az iskolák mindennapi gyakorlatába.

3. Az intézmény-irányítás fejlesztése

A megyei osztály kezdettől fogva egy olyan rendszer kidolgozásán munkálkodott, amelyben szabadabb az ambíciók versenye és demokratikusabb a légkör. Ezt foglalta magában az előterjesztés, amely 1972-ben került a végrehajtó bizottság elé. (54) Akkor sokak szemében merésznek és megalapozatlannak tűnt. Feltételezte, hogy az igazgatók kinevezésére az elkövetkező időben meghatározott időre kerül sor. Ezért óvatosságot az előterjesztésnek a végrehajtásra vonatkozó javaslata: "A tervezetben foglalt több jelentős kérdés azonban csak rendeleti úton szabályozható véglegesen. Ezek megjelenése későbbi vagy bizonytalan időpontokban várható. Ezért a művelődésügyi osztály kéri a végrehajtó bizottságot, hogy a tervezetben foglaltakat a művelődésügyi miniszter rendeleteiben foglalt követelmények és határidők betartásával vagy előzetes konzultáció után hajthassa végre". A végrehajtó bizottság mégis elfogadta és elrendelte előkészítését. Az igazolás igen hamar bekövetkezett. Az 1972-es oktatáspolitikai párthatározat kimondta az előterjesztésben foglaltak szükségességét. Az osztály mögött erre az időre már két esztendő tudatos és módszeres felkészülése állt. Abból indult ki, hogy a felügyelet rendszeressége, megbízhatósága és hatékonysága csak akkor kap értelmet, ha partnere cselekvőképes és elkötelezett az intézményvezetés. A kísérletek során az osztály három kérdésre keresett választ: Mekkora és milyen intézményvezetői állomány kialakítása szükséges, és tevékenysége megbízhatóan hogyan ítélhető meg? Mi-

Ilyen módon lehet a meghatározott időre szóló igazgatói kinevezéseket a legcélszerűbben és a leghatásosabban lebonyolítani? Hogyan biztosítható a vezetői utánpótlás?

a/ Az intézményvezetők kiválasztása és megítélése

A megyei vezetés feltételezte, hogy nem sok igazgatóra, hanem jó igazgatókra van szükség. Az intézményvezetői hatáskörök, jogkörök növelése ezt az elhatározást csak megerősítette. Ezért a művelődésügyi osztályok 1971-ben felülvizsgálták az egész vezetői és felügyelői állományt. A vizsgálat azzal a következtetéssel zárult, hogy túlságosan sok az igazgatóságok száma, és a vezetők egyharmada alkalmatlan a megnövekedett feladatok érdemi megoldására. Ezért az igazgatóságok számának jelentős csökkentését határozta el. A folyamatot a szakrendszerű oktatás fejlesztése, a körzetesítések végrehajtása amúgy is megkívánta, a tanulólétszám csökkenése meggyorsította, a nyugdíjazások és az iskolák összevonása pedig lehetővé tette. Így az általános iskolai igazgatóságok száma néhány éven belül 127-ről 100-ra, majd 90-re és végül 90 alá csökkent. A folyamat azonban még nem állt meg. Ezzel párhuzamosan érzékelhetően javult az intézményvezetés minősége. A csökkent létszám mellett egyre nagyobb volt az esély arra, hogy a megnőtt intézmények élén politikai és szakmai szempontból kifogástalan, vezetési adottságokkal rendelkező igazgatók álljanak, akik képesek megbirkózni a rájuk váró megnőtt feladatokkal. ()

Az elemzés során a művelődésügyi osztályok -ujra és újra- arra a megállapításra jutottak, hogy az igazgatók megítélésében sokszor eltérnek a vélemények és igen sok a szubjektív elem. Önként adódott a következtetés: rá kell lépni a kö-

rültekintőbb, tárgyilagosabb és érdemibb megítélés formáira, kritériumaira, módszereire. A megyei vezetés a megoldást az intézmények átfogó vizsgálatának rendszerében találta meg. Ilyen jellegű vizsgálatok a megyében már 1971 óta egyre szélesebb körben folytak. E vizsgálatok egyik sarkalatos követelménye volt az iskolavezetés minősítésének megalapozása. A vizsgálat eredményeként került a tanácsok elé az igazgató szakmai minősítésének anyaga és javaslat a funkciójában való megerősítésre vagy feltételekhez kötött megerősítésre, illetőleg végső esetben felmentésére. Az igazsághoz tartozik, hogy az utóbbira alig került sor. Viszont a vizsgálatok által feltárt helyzet és a megszabott feladatok egy-két igazgatót lemondásra ösztönöztek. A megítélésnek ez a fajtája a korábbiakhoz képest alig fakasztott - különösen szélsőséges- indulatokat. Az igazgató ellen vagy mellett sok érv szólt: a sokoldalú látogatás, az összes érdekelt szerv összegezett véleménye, és ez kizárta a személyes élű vitákat. Ezért a megye a vizsgálati eredményeket tekinti az igazgatók megítélésében az alapnak.

Számolni kellett azzal is, hogy a meghatározott idejű megbízás bizonytalansági érzést kelt. A legjobb igazgatókat egy pillanattig sem hagyhatta a vezetés bizonytalanságban. Ezért az első menetben ők kapták meg a kinevezést. A második és harmadik évre sorolás figyelmeztetés volt a problémák rendezésére, és a türelmi idő megadását is jelentette. Idegességet azonban ez sem szült. A megyei művelődésügyi osztály még jóval az országos rendelkezések bevezetése előtt állást foglalt a "tisztelegős lélépés" módozataira vonatkozóan. Ugy határozott, hogy aki vezetői feladatait öt évig eredményesen vagy legalább becsületos erőfeszítéssel látta el, pótléka egyharmadát, a tíz éve szolgálók kétharmadát, és 15 év vezetői szolgálat után megközelítőleg a pótlék egészét kapják meg lélépéskor

alapbérben. Ez méltányosnak és tisztességesnek tűnt, és egyben azt is biztosította, hogy a megyei vezetés holnap és holnapután is kap megfelelő vállalkozókat a vezetői feladatok elvégzésére.

b/ A meghatározott időre szóló igazgatói kinevezések lebonyolítása

Az osztály dolgozói azt vallották, hogy az iskola igazgatója csak akkor képes feladatát eredményesen ellátni, ha tantestülete hallgatólagosan vagy nyíltan azt is elismeri, hogy "az egyenlő között ő az első". A hivatalos megbízás ezt önmagában nem garantálja. Ezért a kinevezések lebonyolítása előtt a művelődésügyi osztályok dolgozói a tantestületek tagjaival a személyes beszélgetések sorozatát bonyolították le, és a testületi értekezleten együttesen és hivatalosan is meghallgatták a véleményeket. (Az igazgatóra bízták, hogy ezen megjelenik-e vagy sem.) Ez a körülmény igen nagy biztonságot adott. A kinevezések előtt közvetlenül érzékelhetővé vált a tantestületek és a vezetők viszonyának minden lényeges eleme, és az igazgatók is tudhatták, hogy hányadán állnak. A kinevező szervek helyzete is könnyebbé vált; a bizalmat, a fenntartást, a követelményeket a tantestülettel egyetértésben fogalmazhatták meg.

Az igazgatói kinevezés elég nagy ügy ahhoz, hogy a formája is fontos legyen. Ezért a megyei művelődésügyi osztály külön állásfoglalásban kérte fel a tanácsok vezetőit, hogy a kinevezési okmányok átadását tegyék olyan ünnepélyessé, amely egyszerre fejezi ki a megbecsülést, a bizalmat és az igényt. () A megyei osztály példát adott; képviselői a kö-

zépiskolák rendkívüli tantestületi értekezletein adták át a kinevezéseket.

A megyei állásfoglalása azt is előírta, hogy a kinevezett igazgatók záros határidőn belül kötelesek kifejteni tantestületük előtt vezetői és pedagógiai programjukat. Ezeken a különleges tantestületi összejeveteleken ne a fejlesztési kérdésekről legyen szó, hanem a vezetőt vezérlő eszmékről, pedagógiai célokról, a tantestület belső emberi viszonyairól. Arról az összetartó erőről, amely nélkül a tantestület csak összeverődött tanárceport, és amelynek a birtokában nevelőközösséggé kovácsolható. Az osztálynak az volt az álláspontja, hogy ezzel még akkor is meg kell próbálkozni, ha dadogva indul a beszélgetés. Az előzetes feltevést a tapasztalat igazolta. A tantestületek zömében a vezető és nevelőközösség együttműködésének megújulását hozta magával. Ezért az osztály a jövőre vonatkozóan kötelezően írta elő.

c/ A vezetői tartalék kiválasztása, kiképzése és előléptetése

Az igazgatók kiválasztásában sok volt a rögtönzés. Jelentős részük érdemi előkészítés nélkül kezdte meg a testületek irányítását. Így minden érdekelt tulságosan nagy kockázatot vállalt. Ennek egyetlen ellenszere kínálkozott. Hosszú távú kádéripolitika és a vezetői utánpótlás módszeres kiképzése. A megyei művelődésügyi vezetés 1973-ban erre tért át. Az osztályok munkatársai a párt- és szakszervezeti szervekkel együttesen hozzáfogtak annak a 30-40 általános iskolai tanárnak a kiválasztásához, akik a vezetői utánpótlás szempontjából számításba jöhetnek. Alapfeltételként a politikai elkötelezettséget és érettséget, a legalább jó szakmai felkészültséget, a pozitív közösségi magatartást és a szervezőerőt szabták meg. Elsősorban azok jöhethet-

tek számításba, akik a kisebb iskolai és mozgalmi feladatok végrehajtásában kitűntek tehetségükkel, ambíciójukkal, szervezőkészségükkel. Zömük a fiatalabbak és a nők köréből került ki. A megyei vezetés közölte velük, hogy vezetői (igazgatói, helyettesi, szakfelügyelői és általános felügyelői) feladatok elvégzésére választották ki őket, és megkezdik vezetői kiképzésüket. Azonnali előléptetésükre senki nem vállalt kötelezettséget; az a körülményektől függ, hogy ki, mikor, hol és milyen funkcióba kerül. Egyetlen biztosítékot kaptak: az új vezetőket elsősorban közülük választják ki. Ezeket a feltételeket 34-en vállalták. A tanfolyamot elvégezték, és egyharmaduk egy év múltán már valamilyen vezetői beosztásba került. E tapasztalatok alapján történt meg a vezetői tartalék kiképzése az oktatás más területein is. Ütemére jellemző, hogy 1976 szeptemberére a megyében befejeződött már az általános iskolai vezetői tartalék második csoportja, valamint az óvodai és középiskolai vezetői utánpótlás kiképzése is. ()

Józanul számolni kellett azzal a ténnyel is, hogy a vezetői posztok száma az ágazaton belül korlátozott. Az arra alkalmasak -különösen a vezetői utánpótlásra kiképzettek- előbb veszthetik el ambícióikat, mint előléptetésükre mód lesz. Az ebből fakadó feszültségek levezetésére -némi próbálkozás után- a művelődésügyi vezetés két módszert alakított ki. Az egyik a vezetői feladatok megosztása volt. Korábban az igazgatók és helyetteseik egy sor mellékállás jellegű kereseti lehetőséget maguknak tartottak fenn. Ez két szempontból sem volt jó. Egyrészt csak névlegesen vállalták, és a tényleges feladatokat mások végezték el. Másrészt kellő gonddal -sok egyéb elfoglaltságuk mellett- nem is törődhettek velük. Az sem volt egészséges, hogy igen leszűkült a vezetésben érdekeltek köre. Ezért a művelődésügyi osztály úgy határo -

zott, hogy ezeket a másodlagos feladatokat meg kell osztani, és az ilyen munkákat a vezetői feladatokra kiképzett fiatalabb nevelők lássák el. () A másik módszer az időszakos megbízások bevezetése volt. Ennek keretében a művelődésügyi osztály az utánpótlásra kiképzettek közül kér fel egyeseket egy-egy speciális részfeladat megoldására. A nevelőket megbízta vizsgálatokban való részvétellel, vizsgálónöki feladatokkal, illetőleg felkéri őket egy-egy elemzés, javaslat kidolgozására, és ugyanakkor gondoskodik ennek anyagi és erkölcsi elismeréséről is. Ezzel -tényleges kinevezésük előtt- bekapcsolja őket a vezetői feladatok ellátásába. Így az osztály tehetségükről és képességeikről meg is győződhetik.

4. A tanácsok orientálásának megszervezése

Az irányítás, a felügyelet és az intézményvezetés korszerűsödő tényezői mögött egyre jobban kiütköztek az intézményfejlesztés és felszerelés problémái. A tanácstörvény értelmében fenntartókká, az anyagi eszközök gazdáivá a helyi tanácsok váltak. Tapasztalatok nélkül ugyan, de növekvő erőfeszítéssel igyekeztek az iskolák gondjait vállalkra venni.

Ez volt az el nem szalasztható pillanat: el kellett érni, hogy a tanácsi és az iskolai vezetés együtt és bizalommal tegye meg az első lépéseket a közös úton. A megyei tanács vezetése elhatároló jellegű döntést hozott: a tanácselnökök és az iskoláigazgatók közös tanfolyamát rendelté el. Egy hétre összezárva tanulták egymás gondját és a közös ügyet. Oldódott az idegenkedés és a kölcsönös gyanakvás. Barátság és bizalom épült. Mindkét oldalról tisztázódott az igény és a követelmény. De ez csak az első lépés lehetett, amelyet a módszerek és az intézkedések célszerű rendszerének kellett követnie. E tekintet-

ben a megyében sokoldalú kísérletezés folyt. A törekvések lényegében három kérdés körül csoportosultak. Milyen úton lehet a tanácsokat hatékonyan mozgósítani az oktatáspolitikai célok megvalósítására? Milyen módon fejleszthetők az oktatás tárgyi feltételei a leggyorsabban, a legolcsóbban, a legjobb kihasználtsággal? Hogyan kapcsolható be a lakosság társadalmi munkája az oktatási célok megvalósításába?

a/ A tanácsok orientálásának általános módszerei

A megyei művelődésügyi osztály azt vallotta, hogy a tanácsok és az iskolavezetés személyes jó kapcsolatainak a kialakítása az alapja és az elemi feltétele az eredményes iskolapolitikának, de nem az egyetlen és nem is a leghatékonyabb eszköze. Az átgondolt módszeres és rendszeres orientálásnak és ösztönzésnek van igazán jelentős szerepe. Az első feladat az ágazatpolitikai alapelvek és a megyei oktatásfejlesztési elképzelések elfogadtatása volt a tanácsok vezetőivel. Ehhez a megyei osztálynak olyan tájékoztatási rendszert kellett kiépítenie, amely biztosítja, hogy a tanácsi vezetők képesek és készek legyenek az oktatási feladatok támogatására. Némi próbálkozások után négy fontosabb módszer alakult ki. Ezek a következők.

- A megyei oktatáspolitikai célok -és az ezekkel összefüggő tanácsi feladatok- részletes és átfogó megismertetése, megbeszélése a tanácsi vezetők évenként tartott tanfolyamain.
- Alkalmi értekezleteken a tanácsi vezetők rendszeres tájékoztatása az időszerű feladatokról és a megjelent fontosabb rendelkezésekről.

- A tanácsi és iskolai vezetők közös tanévnyitó tanácskozásai járásoként és városokként.
- A megyei művelődésügyi osztály állásfoglalásainak, ajánlásainak és szabályozásainak közzététele a megyei tanács hivatalos értesítőjében. ()

Ezek a formák biztosítják, hogy a tanácsi vezetők állandóan és folyamatosan ismerjék az oktatásügyben végrehmenő változásokat, követelményeket, célokat.

A második nagy feladat az volt, hogy a tanácsi testületek az oktatásfejlesztés szempontjából fontos témákat tárgyaljanak meg, és kedvező döntéseket hozzanak. Ezért gondoskodni kellett a tanácsi testületek közvetlen befolyásolásáról is. Évek során a következő módszerek bizonyultak hatásosnak.

- A helyi oktatáspolitikai szempontjából fontos témáknak a napirendre tüzetése a tanácsok és a végrehajtó bizottságok ülésein, és a művelődésügyi osztályok aktív közreműködése az előterjesztések és a határozati javaslatok kidolgozásában ()
- Az átfogó iskolai vizsgálatok megszervezése során a tanácsvezetéssel szoros együttműködés kialakítása. A vizsgálati anyag sommázatának a tanácsülés elé terjesztése és megvitatása.
- A megyei és járási osztályok dolgozóinak jelenléte a helyi tanácsok ülésein, és a tanácsok döntésének ilyen módon való közvetlen befolyásolása.

Ezek a módszerek biztosítják, hogy a helyi tanácsok döntései megfeleljenek az országos és megyei oktatáspolitikai érdekeknek, és azt ott a helyben hatékonyan támogassák.

A fejlesztés és a fenntartás alapvető módszerévé a megyei művelődésügyi osztály a középtávú tervek előzetes egyeztetését és a végrehajtás éves ellenőrzését tette. Ez egy hosszú folyamat, amely több lépcsőben valósul meg.

- Az ötéves tervek készítésének első fázisában a megyei művelődésügyi osztály a tanácsok vezetőivel megismertette a főbb politikai, tartalmi és fejlesztési célokat, a kiemelt irányokat, és előzetes tájékoztatást adott a fejlesztés lehetőségeiről.
- Az egyes helyi tanácsok ezek alapján alakították ki saját helyi elképzeléseiket. Ezután a megyei tanács terv, pénzügyi és művelődésügyi osztálya együttesen minden tanáccsal külön-külön egyeztette a tervet. Így alakult ki a helyi és a megyei terv nyers változata, amely tüzetes kidolgozás után a megyei tanács ülése elé került.
- Az egyeztetéssel párhuzamosan folyt a beruházások ütemezése, a tervezői és kivitelezői kapacitás lekötése és a készütségi határidő előzetes megállapítása.
- A tanács által elfogadott tervek végrehajtására a művelődésügyi osztály évenként kétszer tér vissza. A városok és járások párt és tanácsi vezetőivel folytatott konzultációkon tárgyalja meg a végrehajtás ütemét és problémáit.

A tervkészítésnek és a konzultációknak különleges szerepe

van. Hatékony eszközrendszer ad a művelődésügyi osztály kezébe a helyi tanácsok fejlesztési és fenntartási tevékenységének befolyásolására és állandó ellenőrzésére. Ez az intézkedési rendszer eredményezte azt -a több szempontból látványos- ágazati fejlesztési politikát, amely a megyét jellemzi. A IV. ötéves tervben az óvodai férőhelyek kétszeresét teljesítette, az V. ötéves terv első két évében pedig az 1980-ig tervezett általános iskolai tanteremfejlesztés 60 %-át megvalósította. ()

b/ Az optimális fejlesztés ösztönzése

A beruházási eszközök, a tervezési és építési kapacitás Zala megyében is szigorúan behatárolt. Ezért a művelődésügyi osztály a tanácsokat arra ösztönözte, hogy a meglévő intézményeket jobban használják ki, a rendelkezésre álló eszközökkel hatékonyabban gazdálkodjanak, a fejlesztési feladatok megoldásába a társadalmi erőket széles körben kapcsolják be. Ennek érdekében optimalizálási programokat és ösztönzési rendszert dolgozott ki.

A meglévő intézmények jobb kihasználását szolgálta három program: a tornaszobai, a könyvtári és az üdültetési.

A községek jelentős részében a művelődési házak nagytermei a hét nagyobb részében üresen álltak, de nem volt tornaterem. Ezért négy évvel ezelőtt az osztály -kísérletképpen- támogatást adott arra, hogy a surdi művelődési ház nagytermét tornaszobai felszereléssel lássák el, és testnevelési órák megtartására alkalmassá tegyék. A kísérlet bevált. Az iskolai testnevelés gondja megoldódott, a közművelődés nem csonkult, az átalakítás alig negyed milliós költséggel jó eredményt hozott. A megyei osztály

e tapasztalatok alapján évente 4-5 ilyen átalakításhoz nyújtott 150-150 ezer forint támogatást. A költségek másik részét a tanácsok fedezik. A hatékonyságára jellemző, hogy az első közös létesítmények már üzemelnek és a helyi tanácsok sora vállalt hasonló kötelezettséget. ()

Ugyanilyen eredménnyel jártak az apró iskolai és az életképtelen közművelődési könyvtárak összevonására irányuló törekvések is. Főként a kisebb községekben. A cél az volt, hogy jelentősebb, jobban megszervezett könyvtárak igényesebb elhelyezés mellett valósuljanak meg. Ezért a művelődésügyi osztály megszabta az elhelyezés, a felszerelés és az üzemeltetés színvonalára vonatkozó feltételeket. A megvalósításhoz pedig anyagi támogatást nyújtott. A kísérleti helyeken olyan tehermegosztás alakult ki, hogy a helyi tanács az építkezést, az átalakítást és a munka megszervezését vállalta, az ágazati irányító szervek pedig a felszereléshez járultak hozzá. E program eredményeként évente 2-3 ilyen könyvtár létesült, emelkedett a könyvtári ellátás színvonala, és megnőtt a kölcsönzés is. ()

A kettős hasznosítás számára a legnagyobb lehetőséget az üdültetés nyújtott. A balatonberényi gyermeküdülő a nyár két hónapjának kivételével kihasználatlanul állt. Ezért a megyei osztály a minisztérium nagyarányú anyagi támogatásával kétfunkciós intézménnyé alakította át. A tanítási időben 220 fős nevelőotthonként működik, a nyári szünidőben pedig egy-egy turnusban 380 tanuló üdültetését biztosítja. 1977 nyara óta már ezen a módon üzemel. A megye itt fejlesztette ki az uszás-oktatás megyei bázisát is. Az általános iskolai kollégiumok -igen szép természeti környezetben- egész nyáron üresen álltak.

Ezért ezekben az intézményekben a megye néhány pontján turátáborokat létesítettek. A kollégiumokat táborozási eszközökkel szerelték fel és biztosították a konyhák üzemelését. Ez lehetővé teszi, hogy a nyár egy hónapjában 400 zalai gyerek induljon el gyalogosan, kerékpáron, kismotoron és a táborozási helyeken megpihenve bejárja a megyét. ()

A gazdaságos fejlesztésnek másik alapvető utja a kooperáció volt: központi támogatás vagy támogatások meggyerése az intézmények kifejlesztéséhez. Legjelentősebb példája egy R-12-es számítógép telepítése. A zalaegerszegi közgazdasági szakközépiskolában számítástechnikai osztály működik. A tanulók kiképzéséhez számítógép szükséges, és az Oktatási Minisztérium gép leadására el is kötelezte magát. A megye pedig a gép elhelyezéséhez szükséges épület kialakítását vállalta. Időközben azonban felmerült két probléma. Egyrészt a rendelkezésre álló építési költségek nem bizonyultak elégségesnek, másrészt az oktatási feladat végrehajtása a gép teljesítőképességének csak kis hányadát vette volna igénybe. Ezért megállapodás született arra, hogy az Elszámoló Hivatal költségvetési feladatainak bonyolítását és a megye egyéb gazdasági nyilvántartását a kapacitás teljes kihasználásával oldják meg. Ehhez a Pénzügyminisztérium 10 millió forint közvetlen támogatást, 5 millió forint értékű felszerelést biztosított, és lehetővé tette az építési költségek 10 millióval való megemelését is. Így a tervezett számítóközpont három forrásból valósult meg, és hármas feladatot lát el. Ez ésszerű költségmegosztást és optimális kihasználást tett lehetővé. ()

c/ A lakosság társadalmi munkájának megszervezése

A helyi tanácsok egyik nagy lehetősége és kötelezettsége a

fejlesztés lakossági társadalmi munkával való támogatásának megszervezése. Ez egy-egy tervidőszakban sok milliós értéket jelent. A IV. ötéves terv idején főként ez tette lehetővé a tervezett óvodai fejlesztések megduplázását. Ebben a tervidőszakban a társadalmi erők bekapcsolására a legnagyobb lehetőséget az iskolai sportlétesítmények fejlesztése nyújtja. A megyei tanács és a művelődésügyi osztály erre alapozva hirdette meg az iskolai sportudvarok, az iskolai és lakossági sportcentrumok és a nyíltvízi tanmedencék építésének programját. Kidolgozta a megyei vezetés a támogatás és ösztönzés formáit is. Ezek a létesítmények három forrásból valósulnak meg: a helyi gazdasági szervek felajánlásaiból, illetőleg a lakosság társadalmi munkájából, a helyi tanács költségvetéséből és megyei támogatásból.

Az iskolai sportudvarok kialakítása a minimális program. Azokat a létesítményeket és felszereléseket foglalja magába, amelyek minden iskolában a szabadtéri testnevelés elemi feltételei. A berendezések műszaki dokumentációját a művelődésügyi osztály elkészítette és a tanácsok rendelkezésére bocsátotta. Ezek jelentős része olyan felszerelés, amely bármely termelőszövetkezet műhelyében elkészíthető, és az egyes létesítményeket -nevelők irányításával- maguk a tanulók is megépíthetik. A felmerülő költségek még a kisebb tanácsok anyagi alapjaihoz képest is jelentéktelenek. A megyei tanács vezetése valamennyi helyi tanácsot és intézményt a program megvalósítására szólított fel. Ez eredménnyel is járt; a sportudvarok jelentős részét már használják a tanulók.

()

A megyei tanács végrehajtó bizottsága közös iskolai és lakossági sportcentrumok építését határozta el. Ezek olyan pályarendszerek, öltözők és egyéb sportlétesítmények kiala-

kitását foglalják magukba, amelyek egyaránt szolgálják a gyermekek és a felnőttek testedzését. Elsőként 1976-ban a felsőbágyodi sportcentrum készült el. Tapasztalatai alapján hirdette meg a végrehajtó bizottság az egész megyére kiterjedő építési programot. Végrehajtásához a megyei tanács másfél milliós támogatást nyújt, a helyi tanácsok saját költségvetésükből több milliót fordítanak, és milliós nagyságrendű a tervezett társadalmi munka értéke is. 1980-ig 15 ilyen falusi sportlétesítmény jön létre. Az elsők avatására 1977 novemberében kerül sor. (55)

A megyei tanács és a művelődésügyi osztály igen fontos feladatnak tartotta az uszásoktatás gyors kiszélesítését. Ennek érdekében a balatonberényi gyermeküdülőben kiképzési bázist létesített, a két városban pedig fedett tanuszodákat épít. A kisebb településeken azonban más megoldást kellett keresni. A meglévő nyílt vízi medencék oktatási célokra való felhasználását rendeltte el, és ilyenek létesítésére ösztönzi a helyi tanácsokat. Ezek a lakosság és a tanulók számára egyaránt biztosítják a fürdést, és lehetővé teszik a gyermekek uszá-oktatásának megszervezését. Kialakításukra a megye két nagyközségében került sor először. Zalaszentgróton már 1977 nyarára elkészült, Lentiben 1978-ban fejeződik be. Az előkészület és a szervező munka azonban több községben is megindult. Az építkezéseken a lakosság nagy tömegei dolgoznak.

Ez a megyei oktatás korszerűsítésének az az eszköztársa, amely az országos oktatáspolitikai célok megvalósulását a sajátos zalai körülmények között biztosította.

IV.

Tendenciák és tanulságok

A dolgozat a magyar oktatásügy fejlődésének egy évtizedét úgy tekinti át, ahogy az egyetlen megye -Zala- művelődéstörténetében jelentkezett 1970 és 1977 között, illetve bizonyosan belátható módon 1980-ig alakul. Alaptörekvésem az volt, hogy a valóság vallatása során azokat a tényeket tárjam fel, amelyek holnapra is hordoznak tanulságot; azokat a tendenciákat ragadjam meg, amelyek a jövő szempontjából fontosak. Az egész ország oktatására érvényes következtetéseket egyetlen megye fejlődési útja alapján levonni merészség; de egészen bizonyos, hogy sok olyan ténye, tanulsága és problémája van, amely sok más megyéével rokon, "népben, nemzetben gondolkodva" sem elhanyagolható. Ezek előre bocsátásával következtetéseimet az alábbiakban sommázom.

1. Szóból ért az ember Vagyis: világos, rendbe rakott, epigrammatikus tömörséggel megfogalmazható célok nélkül nem formálható eredményesen a valóság. A megye párt, tanácsi és művelődésügyi vezetése átfogó és részleteiben állandóan pontosított koncepció alapján dolgozott. A hatvanas évek végén megkezdte az elmaradott óvodai hálózat felfuttatását. A hetvenes évek első felében ez állt erőfeszítéseik középpontjában. A jelenlegi időszakban tartja a fejlesztés feszített ütemét. 1970-75 között kezdte meg az általános iskolák fejlesztését és felszerelését; 1975-től 1980-ig ez a legnagyobb jelentőségű és legfontosabb feladat. A megye középfoku iskolai hálózata a hatvanas években jó színvonalon alakult ki. Ezért a hetvenes évek terveiben csak a szakmunkásképzés felzárkóztatása és a diákszociális fel-

tételek javítása szerepelt, 1980 és 1985 között tervezte a kiképzési bázisok kialakítását. Azután pedig a középfoku oktatás korszerűsítésére koncentrált egy jól kiépített óvodai és általános iskolai hálózattal a háta mögött.

Vagyis a megye párt és tanácsi vezetése a rendelkezésre álló erők és eszközök takarékos koncentrált felhasználását valósítja meg a fejlődés szempontjából legfontosabb feladatok megoldása érdekében. Ez a megyei oktatásügy kiegyensúlyozott fejlődésének és a művelődésügyi osztály cselekvőképességének titka.

2. A fejlesztés fő irányainak megtartása mellett a művelődésügy vezetése szakadatlanul alkalmazkodott a változó valósághoz. Ebben az állandó küszködésben pontosította céljait és formálta ki módszereit. Így dolgozta ki intézkedési rendszerét a tankötelezettségi törvény végrehajtására, a pedagógustársadalom megnyerésére és befolyásolására, a középfoku oktatás célszerű formálására. Ez évtized zalai oktatásügyének története bizonyosság arra, hogy korunkban csak rugalmas oktatáspolitikát folytatható; és olyan oktatási szervezet és rendszer életképes, amely alapvető kereteinek megtartása mellett rugalmasan tud alkalmazkodni a változó körülményekhez. Döntései, választásai során a megyei művelődésügy irányítói -láthatóan- három tényezőt vettek számba. Ezek: 1. a gyakorlati tapasztalatok, tünetek, tények; 2. az ezekre vonatkozó tudományos irodalom megállapításai; 3. az oktatás különböző posztjain álló nevelők véleménye e jelenségekről. Más szóval: döntéseik és választásaik kollektív teljesítmények, a három tényezői szembesítései, amelyben a személyiségnek a problémák felismerésében, rendszerré kovácsolásában van döntő szerepe, maga a megoldás azonban kollektív mű. Ebben van az ereje.

3. A sajátos fejlődési ut tanulságai az oktatásügy egyes területein a következőkben foglalhatók össze.

- Az eredményes területi művelődéspolitiká alapja: a megyei pártszervek által kidolgozott tartalmi fejlesztési irányelvek, a tanácsi testületek által elfogadott átfogó és részleteiben állandóan pontosított fejlesztési koncepció, amely magába foglalja az ágazatfejlesztés alapvető cél- és eszközrendszerét.
- A hetvenes évek oktatásfejlesztésének legfőbb célja, hogy megtegye a döntő lépéseket a szocialista nevelőiskola kialakítása felé. Ebben elhatároló szerepe van az állampolgári felkészítés iskolai megvalósításának, a testi és a szellemi kultúra egyensúlya helyreállításának, a nevelőtestület és az ifjúsági mozgalom mellett a harmadik nevelési tényezővel a szülői társadalommal való szoros együttműködés kialakításának.
- Az évtized legfontosabb feladata az általános iskola valóban általánossá tétele, teljes megvalósítása és a benne lévő tartalékok maradéktalan kihasználása. Ez a tevékenység egyszerre és együttesen foglalja magába az iskolai szervezet és épületek korszerűsítését, a felszerelés és a költségvetési feltételek maradéktalan biztosítását, az adminisztratív és pedagógiai eszközöket, a gyógypedagógiai, a kisegítő iskolai hálózat teljes kiépítését és a cigánytanulók eredményes oktatásának teljes rendszerét.
- A tanulóknak a középfokú tanintézetekben való továbbtanulása gyakorlatilag általánossá vált. A termelési, társa-

dalmi és tanulói elvárások azonban feszegetik az oktatás jelenlegi kereteit. Az évtized oktatásügyének legnehezebb feladata a zökkenőmentes átmenet előkészítése egy olyan egységes iskolarendszerben, amely magasabb általános műveltséget ad és a termelési szerkezethez sokkal rugalmasabban alkalmazkodik. A megyei vezetés ezt az átmenetet a célszerűen alakított gimnáziumi fakultációban és az kiképzési bázisok kiépítésében keresi.

- A zalai politikai, társadalmi és művelődésügyi vezetők egy elmaradott országrész felemelkedésének sodrásában tanulták meg a "kiművelt emberfők" értékét. Ez ösztönözte a művelődésügy embereit, hogy tehetségkataszterbe foglalják, központi szakkörbe, szaktáborba irányítsák, kollégiumokba gyűjtésék a tehetséges gyermekeket, versenyezésre ösztönözzék őket és versenyeztetésre a nevelőiket a tehetségkutatás és tehetséggondozás egyre szélesedő rendszerében.
- A megyei művelődésügyi vezetés számára az oktatás legfontosabb tényezője a pedagógusok volt és maradt. Ezért igyekezett a pedagógustársadalmát gondoskodással megnyerni, őszinte "párbeszéddel" a célokkal való azonosulását elérni, hatékony továbbképzéssel teljesítőképességét biztosítani, és a közirói, a versenyfelkészítői és a tudományos ambíciók ösztönzésével alkotóerőit felszabadítani.
- Az ágazat "kézbe vételének" eszköze olyan felügyeleti vizsgálati rendszer, amely hatékonyan befolyásolja az intézményeket és megbízhatóan informálja a vezetést. Ezt szolgálja a vizsgálatok öt évre tervezett rendszere, amely a tendenciákat objektíven, komplexen és nyíltan igyekszik

feltárni és elemzéseit a tantestület, a helyi tanács, a megyei művelődésügyi vezetés egyaránt hasznosítja.

- A megye uttörő szerepet vállalt az intézményvezetés korszerűsítésében. Radikálisan csökkentette az igazgatóságok számát, "tiszteletes lelépéssel" de következetesen végrehajtotta a minőségi fejlesztést; a tantestületek meghallgatása, az igazgatók ünnepélyes megbízása, programjuk kifejtése előírásával "megadta a módját"; minden területen kádertartalékot képzett ki és léptet elő.
 - A gyors és célszerű fejlesztés érdekében a megyei művelődésügyi vezetés kialakította a fenntartó tanácsok orientálásának hatékony formáit; programokat dolgozott ki a meglévő létesítmények optimális kihasználására és a több forrásból történő fejlesztésre, célszerű támogatásokkal a helyi tanácsokat nagyarányú társadalmi munkaakciók szervezésére ösztönözte.
4. Az ágazat átalakulásának és alakításának folyamata sohasem áll meg. A megoldások új problémákat szülnek, amelyek felvetése és megoldásának megkísérlése elől -a gyakorlat kézzelfogható közelségében- nem térhet ki megyei oktatási vezetés.
- A kisegítő iskolák nagyarányú felfejlődése nyilvánvalóvá tette, hogy ez az iskolatípus gyakorlatilag "zárt rendszer". Az iskolából kikerülteknek az általános iskolai 7. és 8. osztályáról a dolgozók iskolájában kellene megszerezniük a bizonyítványt. Ez gyakorlatilag képtelenség. Ezért a megyefőhatóságnak -az arra alkalmas tanulók számára- 9 év-

folyam bevezetését javasolja, amely az általános iskolai alapkövetelmények elsajátítását szolgálná, és eredményes elvégzése az általános iskoláéval egyértékű lenne.

- Az idegen nyelvek oktatásának kiszélesítése vetette fel a másik problémát. Kevesen jutnak el a mindennapi beszédkézségig, a középfoku állami nyelvvizsgát kevesen vállalják. A megye művelődésügyi vezetése úgy látja, hogy nagyobb tömegek számára kell lehetővé tenni a mindennapi beszédkézség elsajátítását. Ezért tanárok és diákok részére 3-4 hetes nyári intenzív nyelvtanfolyamokat szervez. Ezek egyetlen célja a középiskolában megtanult szókincs felhasználásával a mindennapi érintkezésben szükséges beszédkézség elérése. A keretek és szervezet kialakítása folyik, a kísérleti csoportok 1978 nyarán megkezdik a munkát.
- A szakmunkások 3 éves dolgozó tagozatain az első évfolyamok végeznek. A tanulók rendelkeznek szakmunkásbi zonyítvánnyal és érettségivel, amely a technikus vizsga feltétele. Egyes szakminisztériumok előírása szerint azonban ez nem elég, el kellene végezniük még a dolgozók szak középiskoláját is. Vagyis újabb hat évi tanulás után jutnának technikus képesítéshez. Ez a munkások becsapása. A megyei művelődésügyi osztály minden fórumon harcolni fog az előírások megváltoztatásáért.
- Az oktatásügy megyei szakemberei úgy ítélik meg, hogy jelentős összegeket áldoznak pedagógiai kutatásokra, a tapasztalatok és módszerek feltárására. Kialakult az gárda is, amely a feladat megoldására képes és kész. Hiányzik azonban az anyagi erők és megyei kutatók országos összefogása.

Ezért a megye a főhatóságnak azt javasolja, hogy a megyében szétszórt erőket, anyagi eszközöket fogja marokra és állítsa az oktatáskorszerűsítés országos feladatainak szolgálatába. Az is nagy jelentőségű lehetne, ha minden megyében -e dolgozat témájához hasonlóan- felvázolnák a hetvenes évek oktatási törekvéseit és tapasztalatait.

- Az egyes nevelők kiemelkedő teljesítménye, emberformáló hatása igen fontos. Az oktatásügy alapvető feladatait azonban a pédagógus kollektívák és kisebb munkacsoportok oldják meg. Ezért a megyei osztály ezek kollektív jutalmazásának, elismerésének módszerein dolgozik, és azt javasolja a főhatóságnak is, hogy a kitüntetési rendszerben a kollektívák elismerésének intézményes lehetőségét teremtsen meg.

- Ezek azok a lényegesebb problémák, amelyek megoldásával vagy megoldásuk szorgalmazásával a megyei művelődésügyi irányítás küszködik. Nincsenek illuzióim. Tudom, hogy egy megye emberi arculatának formálása nehéz; szakértelmet, hitet, türelmet próbáló feladat. És a megyei művelődésügyi osztálynak holnap még többre kell tönie; mert sarkán tapos az idő, és óriási a tét; azért felel, hogy az ország e szegletének ifju nemzedékei felkészülten léphessenek a megye és nemzet felnőtt közösségébe.

J e g y z i e t e k

1. Zala megye jelenlegi közigazgatási határai az 1950-es években alakultak ki. Lakossága 265,500 fő. Két városa van; Zalaegerszeg (a megyeszékhely) és Nagykanizsa (ipari központ). A vidéki lakosság 242 településen él. Közigazgatásilag 4 járássra tagolódik. Ezek: a zalaegerszegi, a nagykanizsai, a zalaszentgróti és a lenti járás. A megyében 2 városi és 60 községi közös tanács működik. (Lásd: 1. sz. melléklet.)

2. A megyében a foglalkoztatottak száma és aránya 1960 és 1975 között a következő módon alakult.

A foglalkoztatottak száma (ezerben)	1960 136,8	1970 126,7	1975 130,0
Ebből:			
az iparban	21,0 %	35,3 %	39,7 %
a mezőgazdaságban	58,1 %	38,7 %	32,0 %

3. Az urbanizálódást jól jellemzik a következő megyei adatok.

A megye lakónépessége (ezerben)	1960 270,1	1970 261,2	1975 265,5
Ebből: városi	23,6 %	31,5 %	35,8 %

4. A megyei oktatási intézményhálózat alapvető adatait a 2. sz. melléklet tartalmazza.

5. A Zala megyei Tanács 1970. január 21-én tárgyalta meg az "Oktatási és népművelési feladataink" című előterjesztést és 1/1970. Mt. szám alatt hozott határozatot.

6. "A közoktatás és népművelés fejlesztési terve" c. előterjesztés a végrehajtó bizottság 1970. március 24-i ülésének napirendjén szerepelt. Végrehajtását 38/1970 VB. számú határozatával rendelte el. A megyei vezetés álláspontját fejti ki Ujvári Sándor: A művelődő Zala c. cikkében. Népszabadság 1972. szept. 1. sz. 5. l.

7. A Művelődésügyi Minisztérium 1971 őszén folytatott vizsgálatot a megyében. Az értékelő elemzést decemberi ülésén vitatta meg a végrehajtó bizottság.

- 7.
8. Az MSZMP Zala megyei Bizottsága 1972. október 20-án hozott határozatot az állami oktatás fejlesztésére. Ez lett a megyei törekvések alapja.
9. A végrehajtó bizottság 1973. márciusában tárgyalta az MSZMP KB oktatáspolitikai határozata végrehajtásának megyei intézkedési tervét és 24/1973 VB számú határozatával rendelte el végrehajtását.
10. Lásd: 3. sz. melléklet. Az előterjesztések, az ülési jegyzőkönyvek teljes anyaga, a hozott határozatok és az azok végrehajtásáról készített jelentések a megyei tanács irattárában található meg.
11. A legjelentősebb intézkedések a tananyag és a tanulói túlterhelés csökkentésére, az átlagosztályzat eltörlésére, a testnevelési óraszám növelésére és az érettségi módosítására vonatkoztak.
12. Az Állami Ifjúsági Bizottság 1977 június 6-án tárgyalta a "Jelentés a Zala megyei fiatalok állampolgári nevelése érdekében tett tanácsai intézkedések tapasztalatairól" c. jelentést, amely részletes képet ad a megyében folyó állampolgári felkészítésről.
13. Egy milliárdos beruházással hoztak létre hűtőkapacitást, amely feltöltésére 890 hektár boggyós növényt telepítettek. Szedése kézi erővel oldható meg.
14. A végrehajtó bizottság 1973 februári ülésén tárgyalta a "Jelentés az iskolai testnevelési és sportmunkáról" c. előterjesztést és 44/1973 VB sz. határozatával rendelte el a feladatok végrehajtását.
15. A megyei művelődésügyi osztály vezetője az 1974/75-ös tanév előkészítő tanácskozásán szólította fel az intézmények vezetőit nyilvános iskolai tornaünnepélyek tartására.
16. A mozgalom támogatásáért azonban az intézmények vezetői közvetlenül is felelősek.
17. A megyei művelődésügyi osztály törekvéseit részletesen tartalmazza. Kovács Lajos: Együtt a családdal c. cikke. Köznevelés 1974. április 5-i sz. 3. l.

18. Az iskola és a szülői ház kapcsolatáinak megyei alakulásáról részletesebben olvasható a "Gyermeink" c. folyóiratban Juhász Judit: A holnap családja. 1975. márciusi szám 20-22.l.
19. A művelődésügyi osztály célkitűzéseit részletesen taglalja az az 1975/76 tanévi osztályvezetői beszámoló és feladat-meghatározás.
20. A programról részletesebben ad hirt: Csalló Jenő: Felszámolják az oktatás elmaradottságát címmel. Magyar Hírlap 1972. szept. 12.sz. 2.l. A megvalósulás ütemét a 2.sz. melléklet adatai mutatják.
21. A községi általános iskolai hálózat távlati fejlesztésének irányelveit 1973. szeptemberében tárgyalta meg a végrehajtó bizottság és 143/1973 VB sz. alatt rendelkezett érvényesítéséről.
22. A vidéki és városi általános iskolai fejlesztés ütemét a 4.sz. melléklet adatai mutatják.
23. Lásd: 4. sz. melléklet.
24. Lásd: 4. sz. melléklet.
25. Lásd: 5. sz. melléklet. A zalai pedagógustársadalmat jellemző két lényeges vonásról részletesebb képet ad: Kovács Lajos: Nők az iskolában. Köznevelés 1975. ápr. 11.sz. 3.l. és Tóth Lajos: Falusi pedagógusok közéleti tevékenysége, Pártélet 1976. 6.sz. 65.l.
26. A fejlesztés forrásairól részletesebben ír Eötvös Pál: Zalaegerszegi óvodák. Kilencven százalék. Népszabadság, 1972.szept. 28. 3.l.
27. Az iskolaelőkészítő tanfolyamoknak a megyében az átlagosnál jelentősebb szerepe volt és lesz. Az apró falvak jórésztében óvoda nem hozható létre.
28. Iskolaéretlenség címén 1970-ben a tanulók 1,5 %-át 1975-ben 0,6 %-át mentették fel.
29. Az 1970/71-es tanévben az első osztályosok 12,8%-a, a másodikosok 8,8 %-a vesztett tanévet; 1975/76-ban az elsősök 5,9 %-a, a másodikosok 3,6 %-a.
30. Az 1975/76-os tanévben a tantestületek 2296 tanulót utasítottak pótlófoglalkozásra. Mindössze 16,2 %-uk bukott meg.

31. A reprezentatív tudásszint felmérések elemzését a megyei kabinet évente adja ki. Teljes anyaga a kabinet irattárában található.
32. A felmérés a szakmunkásképző intézetek első évfolyamára terjedt ki. Teljes anyaga a megyei kabinet irattárában található.
33. Az átszervezésről a végrehajtó bizottság 114/1974 és 104/1976 VB sz. határozatával rendelkezett.
34. A tanácsvezetés döntése szerint Nagykanizsán és Lentiben is a Zalaegerszegen megvalósított igen korszerű kiegészítő iskolát kell 1980-ig felépíteni. Részletesebben ír Kádár Péter: Hogy elvégezzék az általános iskolát. Köznevelés 1977.12.sz. 7-8.l.
35. A megyei törekvések alakulásáról részletes képet ad Kotnyek István: Az uton végig kell menni c. cikke. Tapasztalatok a cigánygyerekek nevelésének és oktatásának köréből. Bp. 1975. 100-107 l. A kollégium életéről pedig Horváth György: Embernevelés a csapi kollégiumban. I.m:108-113.l. A megyei vezetés szándékairól Győri György: Töretlen utakon c. cikke számol be. Köznevelés 1974 márc. 1. 7-9 l.
36. Részletes tudósítást ad Rehák Ferenc: Megváltoztatni az életformát c. cikke. Magyar Hirlap 1975. jan. 20. 2.l.
37. A demográfiai adatok szerint a nyolcvanas évek második felében közel 20 %-os emelkedés várható, ezért erre az időszakra kell időzíteni a középfoku intézmények erőteljesebb fejlesztését.
38. A végrehajtó bizottság 1975 tavaszán tárgyalta a Javaslat a megye középfoku oktatási rendszerének kialakítására c. előterjesztést és 75/1975 VB sz. alatt rendelte el végrehajtását.
39. A meghatározott arányok kialakítását némileg módosítja az a tény, hogy a termelő ágazatok szakközépiskolái 1978-tól szakmunkásképesítést is nyújtanak.
40. Az általános iskolai tagozatok 1970-ben a mélypontról indultak és létszámuk 1975-re megtízszereződött. A középfokon magasabb szintről indult és magas szinten stabilizálódott. Lásd: 2. sz. melléklet.

41. E módszer országosan elfogadottá vált.
42. A szakmunkásképzés helyzete, a szakmunkásutánpótlás feladatai c. előterjesztés alapján 71/1975 VB sz. határozatában jelölte meg a teendőket a végrehajtó bizottság.
43. Az átszervezésről 1977 decemberében dönt a tanácsi testület.
44. A kiképzési bázisok kialakítását a 75/1975 VB sz. határozat rendelte el.
45. Ezen belül nem azonos a két város iskoláinak fejlődése. 1971 és 75 között a városok helyezése tekintetében a zalaegerszegi iskolák az 55. helyről a 7. helyre kerültek, a nagykanizsaiak a 71.-ről az 51. helyre.
46. A megyei vezetés álláspontját Kovács Lajos: Betűje és szeleme szerint c. cikk részletesen tartalmazza. Köznevelés 1974. márc. 22. 5-6.l.
47. Átfogó képet ad: Szombathelyi István: Pacsán kopogtat a jövő. Népszport. 1977. jan. 19. 20. 21. 22. 23. 24. sz. 2.l. és 29 sz. 3.l.
48. A végrehajtó bizottság 1970-ben tárgyalta: Az iskolák és intézmények nevelőellátottsága, a pedagógusok élet- és munkakörülményei c. előterjesztést és 138/1970 VB sz. alatt rendelkezett.
49. 1973-ban 18, 1974-ben 21 zalai pedagógus folytatott közirói tevékenységet az ösztönzés hatására. 1970-ben 26, 1976-ban 23 díjazott pályamű volt.
50. Lénárd Ferenc: Zala megye újabb pedagógiai kiadványairól =Ped.Ezle. 1977. 4.sz. 369-372 l. részletes elemző képet ad. A tudományos életről tudósít Bardócz András: Tudományos pedagógiai napok Zalaegerszegen u.o.: 1.sz. 32-40.l.
51. 1977-ben az általános iskolai országos tanulmányi és sportversenyeken 10-10 helyezést értek el a zalai tanulók. A középiskolások 15, a szakmunkástanulók 16 országos tanulmányi és szakmai helyezést, valamint 21 sportverseny eredményt mondhattak magukénak.

52. Németh József: "Az iskola és a nyelvészet vonzásában. Porté-rét ad a "tudós tanár" zalai tipusáról. Köznevelés, 1974. márc. 1.sz. 7-9 l.
53. Részletesen tartalmazza: "A Zala megyei Tanács és szakigazgatási szervei komplex felügyeleti vizsgálati tervé. (1976-80 évre)
54. A végrehajtó bizottság napirendjén 1972-ben szerepelt: Az oktatási intézmények vezetésének és felügyeletének átszervezése és 80/1972. VB.sz. határozatának rendelkezései a végrehajtást.
55. E programról vallott megyei elképzeléseket részletesen kifejti Koplár Lajos: Iskola, művelődési otthon, sportház egy épületben c. cikkében. Lobogó. 1976. 41.sz. 16.l.

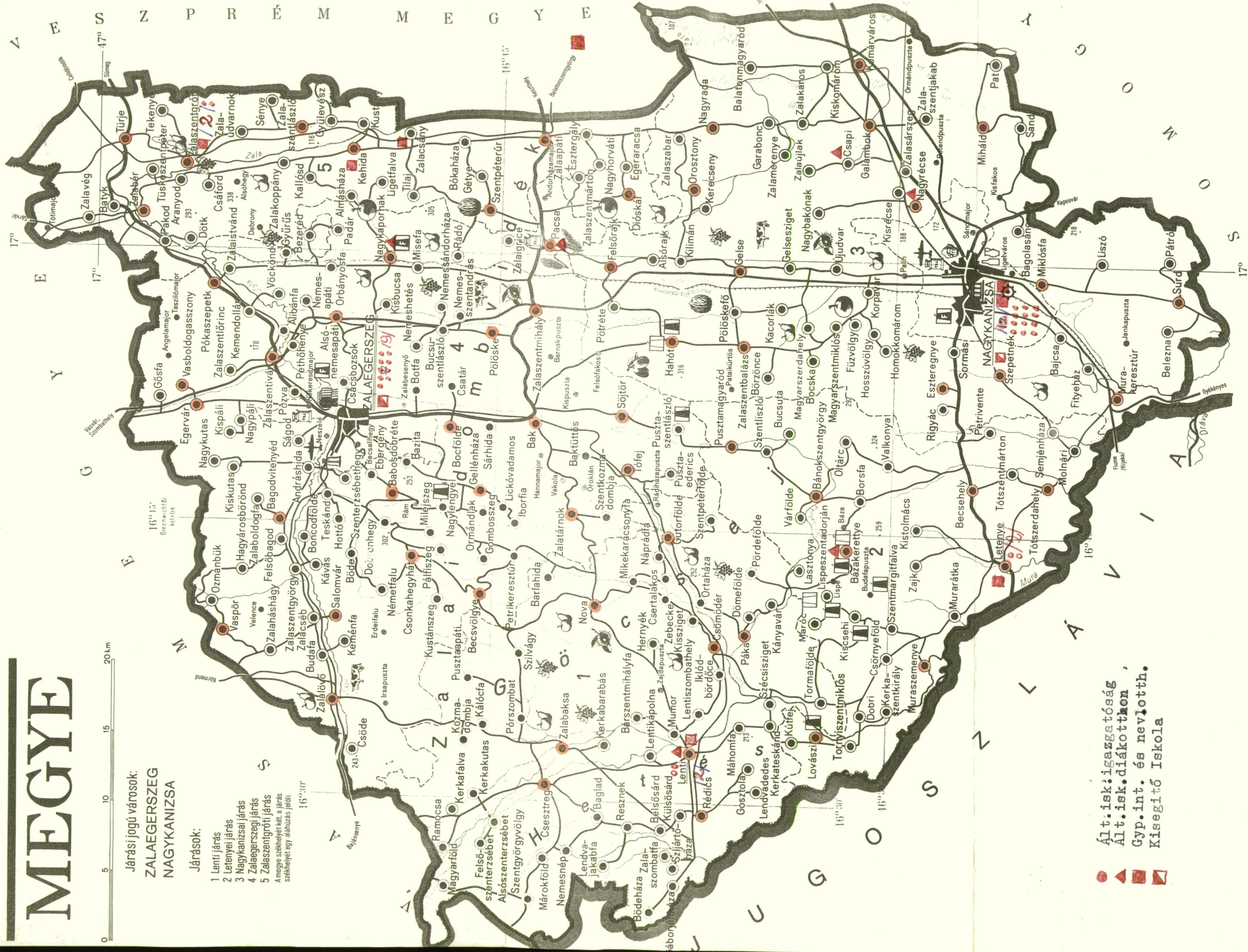
ZALA MEGYE

Járásijogú városok:
ZALAEGRSZEG
NAGYKANIZSA

Járások:

- 1 Lenti járás
- 2 Letenyi járás
- 3 Nagykanizsai járás
- 4 Zalaegerszegi járás
- 5 Zalaszentgróti járás

A megye székhelyét két a járás székhelyét egy átlós szög jelöli.

- Ált.isk.igazgatóság
- ▲ Ált.isk.diákotthon
- Gyp.int. és nevelőth.
- ◻ Kisegítő Iskola

2.sz. melléklet

A Zala megyei oktatás legfontosabb adatai

Óvoda (dec.31-i állapot)	1970.	1975.	1976.
Óvodáskorú gyermekek száma	10.351	10.913	11.049
Óvodások száma	4.429	7.308	7.899
Óvodai ellátottság %-a	42,8	67,4	71,5
országos	57,7	75,5	79,7
Óvodák száma	79	103	112
Óvodai férőhelyek száma	4.295	6.615	7.115
Óvodai csoportok száma	145	244	263
Általános iskola (okt.1-i állapot)	1970/71	1975/76	1977/78
Előkészítésben résztvevők %-a	61,54	96,18	98,66
Ált. iskolai tanulók száma	31.026	27.283	27.797
Ebből: alsós	14.357	14.331	14.935
felsős	16.669	12.952	12.862
vidéki	21.768	17.356	16.850
városi	9.258	9.927	10.947
Ált. iskolák száma	251	199	157
Ebből: osztott	51	64	74
részben osztott	63	35	22
kislétszámu	137	100	61
Ált. iskolai tanulócsoportok	1.191	1.130	1.105
Ebből: osztott	627	783	894
részben osztott	381	215	119
kislétszámu	183	132	92
Ált. iskolai igazgatóságok	112	91	86
Szakrendszerű oktatás %-a	91,7	98,4	98,6
országos	94,7	98,	98,2
Szakosan leadott órák %-a	67,2	74,2	76,07
országos	73,3	79,5	80,8

	1970/71	1975/76	1977/78
Tanév végén osztályzatlan (%)	1,1	0,8	0,5
országos	1,3	1,	
Bukás %-a	5,5	1,9	1,8
országos	4,0	1,8	
Eredm. végzetek a 8 évvel korábbi 1.oszt. %-ában	79,45	81,	81,5
országos	81,2	81,8	
<u>Nevélőotthoni férőhelyek</u>	220	241	381
<u>Gyógypedagógiai "</u>	120	240	390
Kisegítő iskolai tan. csop.	33	44	57
" tanulók	495	646	754
Ált.iskolai diákoththoni fh.	280	400	420
ebből: cigánykollégiumi	-	92	95
sportkollégiumi	-	-	80
Napközis tanulók száma	5.715	9.012	10.873
<u>Napközis ellátottság %-a</u>	18,4	33,0	39,0
<u>Középiskolák (szept.15-i állapot)</u>			
Ált. iskolai 8. osztályát végzők száma:	4.731	3.420	3.061
Ebből továbbtanul:			
középiskolában	1.871	1.586	1.407
szakmunkásképzőben	1.942	1.545	1.441
tovább-tanulók %-a	80,6	91,54	93,04
Szakmunkásképző iskolák száma	6	6	5
<u>Középiskolák száma</u>	15	15	14

	1970/71	1975/76	1977/78
Tanulók száma:	11.329	10.268	9.822
gimnáziumban	2.953	2.441	2.204
szakközépiskolában	3.486	3.465	3.425
szakmunkásképzőben	4.890	4.362	4.151
szakmunkás célú szak- középiskolában		49	104
<hr/>			
<u>Felnőttoktatás</u> (szept.15-i állapot)			
Dolg.ált. iskolájában tanul	88	945	570
Dolg.középiskoláiban tanul	1.733	3.861	3.798
<hr/>			

Az ágazatra vonatkozó fontosabb tanácsi határozatok

- 1/1970. MT.sz. Oktatási és népművelési feladataink.
38/1970.VB.sz. A közoktatás és közművelődés fejlesztési terve.
77/1970.VB.sz. A mezőgazdasági szakmunkásképzés helyzete.
1966/1970.VB.sz. A szakközépiskolákban folyó oktató és nevelő munka értékelése és további feladatai.
138/1970.VB.sz. Az iskolák és intézmények nevelőellátottsága, a pedagógusok élet- és munkakörülményei.
33/1971.VB.sz. Az óvodai oktató-nevelő munka helyzete és fejlesztésének feladatai.
133-150/1971.VB.sz. A középfokú intézmények fenntartásával kapcsolatos állásfoglalás.
159/1971.VB.sz. A szakközépiskolai hálózat módosítása.
80/1972.VB.sz. Az oktatási intézmények vezetésének és felügyeletének átszervezése.
24/1973. MT.sz. Az MSZMP KB. oktatáspolitikai határozata végrehajtásának megyei intézkedési terve.
44/1973.VB.sz. Jelentés az iskolai testnevelési és sportmunkáról.
143/1973.VB.sz. A községi általános iskolai hálózat távlati fejlesztésének irányelvei.
108/1973.VB.sz. A gyámügyi igazgatás helyzete.
162/1974.VB.sz. A középfokú oktatási intézmények és kollégiumok fenntartási feladatainak ellátása.
153/1974.VB.sz. Beszámoló az oktatáspolitikai intézkedési terv időarányos teljesítéséről.
75/1975.VB.sz. Javaslat a megye középfokú oktatási rendszerének kialakítására.
71/1975.VB.sz. A szakmunkásképzés helyzete, a szakmunkás utánpótlás feladatai.
145/1975.VB.sz. Az általános és a középiskolák, valamint a kollégiumok személyi és tárgyi ellátottsága.
9/1976.VB.sz. A cigánytanulókkal foglalkozó pedagógusok céljutalmának szabályozása.
64/1976.VB.sz. A középfokú tanintézetek főiskolai, egyetemi előkészítő munkája.
104/1976.VB.sz. Határozat a speciális feladatu intézmények fejlesztéséről.
58/1977.VB.sz. Az oktatáspolitikai határozat végrehajtásának tapasztalatai és az intézmények szervezeti korszerűsítésének feladatai.

A Zala megyei oktatás főbb fejlesztési, fenntartási
mutatói

Fejlesztések	IV. ötéves terv		V. ötéves terv	
	Terv	Teljesítés	Terv	Teljesítés*
Óvodai f.h.	1036	2320	2462	1050
Ált.isk. tanterem	74	96	133	81
Ebből: vidéken		62		32
városban		34		49
Ált.isk.napközis csop.	73	110	120	54
Ált.isk.diákotthoni fh.	-	120	100	20
Nevelőotthoni fh.	-	160	240	240
Középiskolai tanterem	-	16	16	4
Szakmunkásképző tant.	-	-	18	8
Középisk.kollégiumi fh.	500	510	150	-
Szakmunkás koll.fh.	290	290	200	-
Tanműhely	3	3	1	1

*Az első két év teljesítése alapján

Felszerelés:

	1970	1974	1977
Ált.iskolai felszerelés hiánya			
A hiány értéke (Ft)millióban	49,0 M	11,5 M	-
Hely a megyék sorrendjében	17	1	

Fenntartás:

	1970	1975	1977
Egy mutatóra jutó költség (Ft)			
Óvoda: megyei	5500	7340	7950
országos	4800	6880	-
Ált.iskola: megyei	53.300	72.330	83.020
országos	56.600	89.380	-
Középisk. megyei	108.200	166.210	186.250
országos	111.200	198.260	-
Tervezett szintemelkedés (a megelőző évi beszin- tezésével) millióban	1978	1979	1980
	14,03 M	12,6 M	13,12 M

Bér

Egy pedagógusra jutó alpbér Ft.	1970	1975	1977
(501-521) megyei	2004	2741	3510
országos	2021	2738	-

A Zala megyei pedagógusok fontosabb adatai

(szept. 15-i állapot)

Megnevezés	1970:	1975:	1977:
Óvónők száma	226	457	500
Iskolai nevelők száma	2.310	2.497	2.618
Ebből:			
tanító	902	823	866
ált.iskolai tanár	858	943	996
középiskolai tanár	366	413	416
szakoktató	73	113	117
kép.nélküli	111	205	218
közülük tanulmányokat folytat:			177
Az összes nevelőből:			
férfi:	1.086	834	838
nő	1.224	1.663	1.775
Kitüntetettek száma:	49	135	167
Pályázati díjazottak száma:	26	15	23
Országos helyezésért díjazott felkészítők:			
tanulmányi, szakmai		27	31
sportverseny		15	31
egyéb verseny		3	4
Ösztönzésre kifizetett (Ft)		66.000	154.000

Az oktatás korszerűsítése és anyag feldolgozása során
felhasznált fontosabb művek jegyzéke

Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai. Válogatott dokumentumok gyűjteménye. Tankönyvkiadó, Budapest 1973.

Ágoston György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer. Akadémiai Kiadó, Budapest 1976.

Ágoston - Nagy - Orosz: Méréses módszerek a pedagógiában. Tankönyvkiadó, Budapest 1974.

Ágoston György: Neveléelmélet. Tankönyvkiadó, Budapest 1973.

Coombs, Pihilip H.: Az oktatás világválsága. Rendszerelemzés. Tankönyvkiadó, Budapest 1971.

Gazsó Ferenc: Iskolarendszer és társadalmi mobilitás. Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1976.

Dr. Horváth Márton: Az általános iskola oktatási rendszerünkben. Kandidátusi értekezés. (Kézirat)

Az iskola pedagógiai tevékenységének ellenőrzése és értékelése. Tanulmányi felügyelők tapasztalatai. Fővárosi Pedagógiai Intézet, Budapest 1975.

Iskolarendszerünk távlatai fejlesztéséről. Tervtanulmányok. MTA Pedagógiai Kutató Csoport Közleményei. Budapest 1974. január,

Kelemen László: A gondolkodás nevelése az általános iskolában. Tankönyvkiadó, Budapest 1973.

Köznevelésünk távlati fejlesztésének fő irányai. MTA Pedagógiai Kutató Csoport. Budapest 1976. december.

A Magyar Tudományos Akadémia állásfoglalásai és ajánlásai a távlati műveltség tartalmára és az iskolai nevelőtevékenység fejlesztésére. Budapest 1976.

A.SZ. Makarenko: Neveléseméleti művei. I.-II. Tankönyvkiadó, 1965.

Mezei Gyula: A felügyelet szerepe az iskolai munka korszerűsítésében. Kandidátusi értekezés. (Kézirat)

Nagy József: A kompenzáló beiskolázási modell. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974.

Dr. Nagy Sándor. Didaktika. Tankönyvkiadó, Budapest 1972.

Az oktatásügy gazdaságtana. (Szemelvények az oktatás gazdaságossági kérdések témaköréből).

8. füzet: Oktatásgazdaságtani kutatások Lengyelországban, Egyetemi Számítóközpont, Budapest 1977.

Az oktatásügyi igazgatás kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1974.

A pedagógusok helyzete és munkája (Az MTA Szociológiai KutatóIntézet és a Fővárosi Pedagógiai Intézet vizsgálata. Ifjusági Nyomda, Budapest 1972.

Tapasztalatok a cigánygyerekek nevelésének és oktatásának köréből. Összeállítás a "Mit teszek a cigánygyerekek eredményes nevelése-oktatása érdekében?" című pályázat anyagából. Oktatási Minisztérium, Budapest 1975.

Teljesítménymérés az iskolában. Tesztek. Nemzetközi Oktatásügy 10. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest 1970.

Zala megye településhálózat fejlesztési terve. VÁTI, Budapest, 1971.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2.
I. A Zala megyei oktatáskorszerűsítési koncepció kialakulása	5.
1. A megyei oktatás-korszerűsítés feltételei	5.
2. Az oktatáskorszerűsítési program részletes kidolgozása	8.
II. A zalai oktatáskorszerűsítés célrendszere	13.
1. Az iskola nevelőfunkciójának erősítése	13.
a/ Az állampolgári nevelés fejlesztése	13.
b/ A testi és a szellemi kultúra egyensúlyának helyreállítása	16.
c/ Az iskola és a szülői ház kapcsolatainak fejlesztése	18.
2. A tankötelezettségi törvény végrehajtása	20.
a/ A tárgyi és a személyi feltételek biztosítása	22.
b/ A pedagógiai feltételek alakítása	26.
c/ A kisegítő iskolák, gyógypedagógiai intézetek és nevelőotthonok kifejlesztése	34.
3. A középfokú oktatás általánossá válásának előkészítése	40.
a/ A középfokú oktatás arányainak kiterjesztése.....	40.
b/ Alkalmazkodás a termelés igényeihez és változásaihoz	44.
c/ A felsőfokú tanulmányokra való felkészítés eredményességének növelése	47.
4. A tehetséggondozás megszervezése	51.
a/ A nevelők felfogásának formálása	52.
b/ A tehetségek felkutatása	53.
c/ A tehetséggondozás szervezetei és módszerei	54.
III. Az oktatáskorszerűsítés eszközrendszere	58.
1. A pedagógustársadalom befolyásolása	58.
a/ A nevelőtársadalommal való "párbeszéd" megszervezése	59.
b/ A nevelők továbbképzése	62.
c/ A közirói, versenyfelkészítői és tudományos ambíciók ösztönzése	66.

2.	A felügyelői tevékenység korszerűsítése	69.
a/	A vizsgálatok tervezése	70.
b/	A vizsgálatok jellege	72.
c/	A vizsgálati eredmények hasznosítása	74.
3.	Az intézményirányítás fejlesztése	77.
a/	Az intézményvezetők kiválasztása és megíté- lése	78.
b/	A meghatározott időre szóló igazgatói kinevezé- sek lebonyolítása	80.
c/	A vezetői tartalék kiválasztása, kiképzése és elő- léptetése	81.
4.	A tanácsok orientálásának megszervezése	83.
a/	A tanácsok orientálásának általános mód- szerei	84.
b/	Az optimális fejlesztés ösztönzése	87.
c/	A lakosság társadalmi munkájának megszer- vezése	89.
IV.	Tendenciák és következtetések	92.
	Jegyzetek	99.
	Mellékletek:	
1.sz.	melléklet: Zala megye közigazgatási térképe... A Zala megyei alsófoku intézmény- hálózat térképe.....	105. 106.
2.sz.	melléklet:	107.
3.sz.	melléklet:	110.
4.sz.	melléklet:	111.
5.sz.	melléklet:	113.
	Az oktatás korszerűsítése és az anyag feldolgozása során felhasznált fontosabb művek jegyzéke	114.